

Středoškolská technika 2023

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

AFGHÁNISTÁN

Příčiny současné krize

Adéla Herinková

Gymnázium Zikmunda Wintra Rakovník
náměstí Jana Žižky 186, 269 01 Rakovník

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Rakovníku dne 20. 3. 2023

Adéla Herinková

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu práce Mgr. Zuzaně Skyslákové za užitečné rady a podnětné připomínky. Dále bych ráda poděkovala panu Didarshahovi Saidovi, který se mnou provedl rozhovor k praktické části mé práce.

Anotace

Ve své ročníkové práci jsem se zabývala středoasijskou zemí Afghánistán, jejíž současná situace je předmětem mnoha debat. Zaměřila jsem se na příčiny krize, kterou si země prochází, s cílem jejího objasnění a pochopení v širším kontextu. Práce je rozdělena do čtyř částí. V každé části je objasněn jeden aspekt, který předurčil nynější charakter země. Čerpala jsem z odborné literatury, zahraničních zpravodajství a webových stránek včetně webových stránek vlád a institucí, kterých se tato problematika týká. Dospěla jsem k závěru, že současná krize je vyvrcholením událostí a bojů, v kterých se země zmitá již od svého vzniku. K neklidu a rozpolcení přispěla nejen složitá historie, ale také etnické složení obyvatel, rozmanitost jejich kultury a poloha země mezi několika světovými hráči na poli jak ekonomickém, tak politickém.

Klíčová slova

Střední Asie; islám; Paštuni; invaze; etnikum, Tálibán

Annotation

In my seminar work, I dealt with the Central Asian country Afghanistan, whose current situation is subject to many debates. I focused on causes of the developed crisis in the country with a goal of its clarification and understanding in broader context. The work consist of four parts. There is one of the aspects leading towards the current character of the country in each of them. I drew from professional literature, international reporting and websites, including websites of governments and institutions connected with the problematic. I came to a conclusion, that the current crisis is a culmination of events and fights, which effect the country form its formation. The complex history, ethnical composition, cultural variety and location between several world players on economical as well as political field have also contributed to the present character of the country.

Keywords

Central Asia; Islam; Pashtuns; invasion; ethnic group, Taliban

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Geografie.....	10
2.1	Poloha.....	10
2.2	Přírodní podmínky.....	10
2.3	Hindúkuš.....	12
2.3.1	Průsmyky a jejich význam.....	13
3	Historie.....	14
3.1	Vlivy východních kmenů	14
3.1.1	Indoíránci.....	14
3.1.2	Skythové.....	14
3.1.3	Perská a řecká nadvláda.....	15
3.1.4	Kušáni.....	15
3.2	Příchod islámu	16
3.2.1	Islámská expanze	16
3.2.2	Islám pod íránským vlivem	17
3.2.3	Mongolové	17
3.3	Formování státu	17
3.3.1	Safíjovci	17
3.3.2	Mughalská říše	18
3.3.3	Afghánské království	18
3.3.4	Britsko-afghánské války.....	19

3.3.5	Modernizace.....	19
3.4	Období studené války	21
3.4.1	Prosazení SSSR.....	21
3.4.2	Vznik islamistických hnutí.....	21
3.4.3	Demokratická republika Afghánistán.....	22
3.4.4	Sovětská okupace.....	22
3.4.5	Dopady války.....	24
3.5	Invaze USA	24
3.5.1	Vzestup Tálibánu.....	24
3.5.2	Vláda Tálibánu.....	25
3.5.3	Válka proti terorismu.....	26
3.5.4	Válka proti terorismu z pohledu Afghánců.....	27
3.5.5	Ukončení mise v Afghánistánu.....	28
3.5.6	Důsledky války.....	29
4	Demografie.....	31
4.1	Obecný přehled.....	31
4.2	Etnické složení.....	31
4.2.1	Paštuni.....	32
4.2.2	Tádžikové.....	33
4.2.3	Uzbekové.....	33
4.2.4	Hazárové.....	33
4.2.5	Turkmeni.....	34
4.2.6	Ajmakové.....	34

4.3	Vliv společnosti na vedení země.....	34
5	Terorismus.....	36
5.1	Vznik teroristických skupin ve Střední Asii.....	37
5.2	Ideologie a charakteristika Tálibánu.....	37
5.3	Síť Hakkání.....	39
5.4	Hizbe islamíje Gulbuddín.....	39
5.5	Islámský stát Chorásán.....	40
6	Závěr.....	41
7	Příloha: Rozhovor.....	42
8	Zdroje.....	44

1 ÚVOD

Afghánistán je již řadu let častým tématem zpráv a článků ze zpravodajství po celém světě. Převážně válka proti terorismu, která se na jeho území projevila v plné síle, mu vynesla značnou pozornost médií. Stala se také ústředním tématem amerických válečných filmů, které vykreslují statečné boje amerických vojáků proti zhoubným teroristickým skupinám. Většina z nás má v povědomí převratné události, které se v Afghánistánu staly roku 2021 a opět přivedly jeho název do čela internetových zpravodajství. Velice podrobně byla popisována zmatená srpnová evakuace ohrožených Afghánců z kábulského letiště. Neustále vycházejí články o současné humanitární krizi, která vypukla zanedlouho po převzetí moci Tálibánu. Diskutuje se také nově nastavený režim tálibánské vlády a velká kritika směřuje převážně na porušování ženských práv.

Většina informací, které se k nám dostávají, je ovšem zaměřena na události posledních desítek let, po jejichž dobu se Afghánistán neustále zmítal v bojích a nestabilitě. Afghánistán vyobrazují jako rozpolcenou zemi pokrytou štěrkovými pouštěmi a horskými hřebeny, v nichž se ukrývají teroristé. Jelikož mě zaujala tato problematika, rozhodla jsem se zjistit více informací o této středoasijské zemi.

Moje práce je zaměřena na příčiny současné krize Afghánistánu. K jejímu pochopení je ovšem nezbytné pohlédnout na zemi z mnoha různých úhlů. Práci jsem proto rozčlenila do čtyř částí. V každé z nich představím jeden z aspektů, které nejvíce ovlivňují vývoj událostí v Afghánistánu. První z nich je geografie. Její význam v politice, ekonomice i běžném životě v 21. století u vyspělých západních států značně poklesl. Pro Afghánistán jako rozvojovou a hluboce konzervativní zemi však hraje zásadní roli. Jako druhou kapitolu jsem zvolila historii, která je důležitá pro pochopení situace v širším kontextu. Dalším důležitým aspektem je demografie, a to převážně etnické složení. Těmto tématům se budu věnovat ve třetí kapitole. Na konec své práce jsem zařadila také několik stran o terorismu, který nejvíce ovlivňuje události 21. století.

Cílem mojí práce je uvést současnou situaci v Afghánistánu do širšího kontextu a objasnit její hlavní příčiny. Chtěla bych toho dosáhnout představením základních rysů Afghánistánu týkajících se jeho polohy, dějin, obyvatelstva a kultury. Dále bych ráda zohlednila nejen pohled západního světa, ale také pohled lidí, kterých se tato problematika nejvíce týká, protože je pro ně Afghánistán domovem.

výškou¹, ale také chladným kontinentálním prouděním ze Střední Asie. Vyznačuje se extrémními zimami s lednovou teplotou dosahující až -26 °C a ročním průměrem srážek až 1150 mm, převážně sněhových. Tající sníh na jaře napájí množství řek, jejichž vysoký stav v tomto období způsobuje občasně povodně. Nejvýznamnější z těchto řek jsou Kundúz, Balcháb, Harírúd, Hilmand, Arghandáb a Kábul. Kundúz se vlévá do řeky Amudarji tekoucí na severu země podél hranice s Tádžikistánem. Kábul se vlévá do řeky Indus v pákistánském městě Attock. Je po ní pojmenováno hlavní město země Kábul ležící v úzkém údolí u jejího břehu. Kromě těchto dvou výjimek však řeky v průběhu toku vysychají v pouštích či bezodtokých oblastech. [1]

Řekou Hilmand, nejdelší řekou Afghánistánu, je napájena bezodtoká oblast Sístánské pánve na hranicích s Íránem. Tato oblast se vyznačuje dlouhými obdobími sucha. V období jarního tání, kdy se Hilmand rozvodňuje, se zde naopak tvoří mokřady. Z menších toků se v suchých oblastech v jihozápadním cípu země obvykle stávají *vádí*². V jihovýchodní části země se rozkládají Registánská poušť a Dasht-e Margo (překl. z darí „Poušť smrti“), které jsou považovány za nejsušší oblasti světa. Krajinu zde pokrývá převážně *dašt*³ nebo *reg*⁴. Roční průměr srážek se pohybuje kolem 75 mm. Zemědělská produkce je zde omezena na zavlažovaná území kolem řek a zahrnuje převážně pěstování granátových jablek. [5] Provincie Helmand je také nechvalně známá pro kultivaci opia, přičemž z ní pochází 42% světových zásob. [6] Za zmínku stojí rovněž severněji položená provincie Herát, již je přikládáno 90% afghánské produkce šafránu.

Odlišné podmínky jsou na východě země v okolí města Džalalabád. Díky nízké n. v. 552 m n. m. a vlivu letního monzonu je oblast úrodná a zemědělsky využívána. Hojně se zde pěstují citrusy (grapefruity, pomeranče, citróny), olivy a ořechy, které jsou odsud transportovány do Kábulu a pákistánského Pěšavaru. Tento obchod dělá provincii Nangahár jednu z ekonomicky nejvyspělejších provincií v Afghánistánu. [5]

Úrodná sprašová půda se vyskytuje také v horských údolích, převážně na severu země. Zde dominuje především produkce bavlny, obilnin. Provincie Balch sousedící s Uzbekistánem je proslulá chovem karakulské ovce. Etničtí Uzbekové ji využívají pro mléko, maso a hlavně vlnu, ze které tkají typické koberce a oblečení.

Velký význam má pastevectví. Ve vysokohorských oblastech je chov ovcí a koz jediným zdrojem obživy. V minulosti tvořili většinu obyvatel Afghánistánu kočovníci, tzv. *Kučí*.⁵ V průběhu let konfliktů a válek byla většina donucena k usedlému způsobu života. Tomuto tématu se budu podrobněji věnovat v kapitole o etnických skupinách Afghánistánu.

¹ Vysokohorská oblast dosahuje výšky přes 7000 m n. m.

² *Vádí* jsou vyschlá koryta řek, která se naplňují vodou pouze v období vysokých srážek či tání sněhu.

³ *Dašt* je označení pro kamenitou poušť, která je typická pro oblast iránské náhorní plošiny.

⁴ *Reg* je název pro písečnou pustinu (např. v poušti Registán).

⁵ V dialektu farsí se název *Kuč* vztahuje ke kočovnému kmeni. V Afghánistánu jsou tímto názvem označováni převážně kočovní nebo polokočovní Paštuni a Balúčové.

Afgánistán má také určité nerostné zásoby. V minulosti byla ložiska v provincii Badachšán významným zdrojem lapisu lazuli, který se odsud vyvážel do okolních zemí až po Egypt. V údolí badachšánské řeky Kokča se vyskytuje rovněž nevelké množství zlata. Dále jsou na mnoha místech země ložiska mědi, především v údolí Lógar jižně od Kábulu. Rozsáhlá ložiska železné rudy byla nalezena v průsmyku Hadžígak západně od Kábulu. [1] Kvůli dlouhodobé bezpečnostní nestabilitě, nedostatku zahraničních investorů a nedostatečné infrastruktuře však těžební potenciál není rozvíjen.

2.3 Hindúkuš

Pohoří Hindúkuš navazuje na horské masivy Pamír a Kašmír a společně s nimi tvoří severozápadní výběžek Himalájského hřebene. Celkově zabírá přibližně 4/5 afghánského území. Do země zasahuje od severovýchodu, kde jeho výška přesahuje 7000 m n. m. Do středu země vybíhá vedlejším hřebenem Kúhe Bábá a klesá nad 3000 m n.m. Tato enormní výška má za následek téměř úplnou absenci vegetace. V nižších polohách se vyskytují himalájské cedry, jalovce a zakrslé borovice. Známymi zástupci chudé fauny tohoto pohoří jsou sněžný leopard, zlatý orel a divoká ovce.

Pohoří je geologicky aktivní. V důsledku sbíhání Indické a Euroasijské litosférické desky dochází k výzdvihu pohoří. V oblasti jsou proto častá zemětřesení. Nejvyšším vrcholem je Tirič Mír, který se zvedá nedaleko afghánsko-pákistánské hranice do výšky 7690 m n. m. [7]

2.3.1 Průmysky a jejich význam

Vysoká nadmořská výška přispívá ke strategickému významu horských průmysků, tzv. *kotal*. Ovládnutí průmysku znamenalo již v minulosti získání kontroly nad danou částí země. Tímto způsobem se o vládu nad územím snažili starověcí vládci stejně jako povstalecké skupiny a zahraniční vojska v moderních dějinách.

Jeden z nejvýznamnějších průmysků je bezesporu Chajbarský průmysk. Leží ve výšce 1000 m n. m. na hranici s Pákistánem a spojuje afghánskou provincii Nangahár s Pešávarským údolím v Pákistánu. Význam tohoto průmysku se datuje již do 2. tisíciletí př. n. l., kdy jím do Střední Asie začaly pronikat indoárijské národy a kočovné kmeny. Ve 2. století př. n. l. se stal zlomovým úsekem Hedvábné stezky vedoucí z Číny do Evropy. V tu dobu profitovala z tohoto obchodu Parthská říše. V 7. století n. l. byl také důležitým bodem pro muslimskou invazi. Za doby britské nadvlády v něm byla postavena železnice. Po roce 2001 byl stěžejní cestou pro zásobování vojsk NATO. V roce 2019 byl organizací CAREC (Central Asia Regional Economic Cooperation) schválen projekt KPEC (Khyber Pass Economic Corridor). Jeho cílem je integrace země do regionu a zesílení a diverzifikace obchodu. V této době je projekt v počátcích. [8]

Důležitým průmyskem je také průmysk Salang. Leží ve výšce přibližně 3878 m n. m. Spojuje severní Afghánistán s Kábulem a následně pákistánskou provincií Chajbar Paštunchwá. Mezi lety 1958-1964 zde probíhala výstavba Salangského tunelu ve výšce 3400 m n. m. pod průmyskem. Projekt byl součástí rozsáhlé pomoci Afghánistánu od SSSR, jehož hlavním cílem byla výstavba dopravní infrastruktury. Sovětská pomoc Afghánistánu směřovala právě na sever, zatímco na jihu se angažovali Američané. [1] Během sovětské okupace byl tunel využíván k průjezdu sovětských vojsk. V roce 1997 ho zničila Severní aliance v čele s Ahmadem Šáhem Masúdem při boji proti Tálibánu. Znovu byl otevřen až v roce 2010 po kompletní rekonstrukci.

Dalším významným průmyskem je Váchdžírský průmysk, kterým prochází afghánsko-čínská hranice. Je však velice těžce průchozí, neboť je většinu roku pod sněhem. Leží ve výšce přibližně 4920 m n. m. a spojuje provincii Vachán s čínskou provincií Sin-t'iang. [9]

3 HISTORIE

3.1 Vlivy asijských kmenů

3.1.1 Indoíránci

Jak jsem již mnohokrát zmiňovala, Afghánistán je pestrá země v mnoha aspektech. Tato pestrost se začala tvořit již na konci 2. tisíciletí př. n. l., kam je datován počátek indoíránské migrace. Jednalo se o velké množství příchozích z území jižního Ruska a Ukrajiny na íránskou náhorní plošinu. Ti, kteří putovali dál na Indický subkontinent se nazývají Indoáriji. Během tohoto procesu zanikly dosavadní kultury, které se na území vyskytovaly již od 3. tisíciletí př. n. l.⁶ Zahrhoval však také vznik prvních měst s řemeslnou specializací na náhorní plošině. Následně se rozvinuly obchodní kontakty se vzdálenějšími městy v Elamu, Mezopotámii a údolí řeky Indus. Indoíránci přinesli novou kulturu, a to především indoíránské jazyky. Nejstaršími prameny z území náhorní plošiny jsou *Rgvédy*⁷, části *Avesty*⁸ a svaté knihy *zarathuštrismu* (lat. *zoroastrismu*) v Íránu. Avesta je také hlavním pramenem o tamním životě v tehdejší době. Pochází z ní zmínky o prvních státních útvarech na území, kterými byly Baktrie⁹, Drangiana, Arachosie, Árie, Médie a Gandhára. Během 1. tisíciletí př. n. l. se zarathuštrismus stal hlavním náboženstvím celé náhorní plošiny.

3.1.2 Skythové

V Hérodotových Dějinách najdeme působivý příběh o kočovných kmenech, které v 7. století př. n. l. ovládaly celou euroasijskou step. Asyřané a Babyloňané o nich mluvili jako o *Išguzajích*. Řekové jim dali název *Skythové*. Na náhorní plošinu začali migrovat koncem 8. století př. n. l. z oblasti kolem Kaspického moře přes Kazachstán. Prameny mluví o jejich příbuzenství s indoíránskými kmeny. Jako důkaz můžeme považovat fakt, že mluvili severovýchodním íránským jazykem a praktikovali formu prastarého íránského náboženství.

Téměř úplná závislost na pastevectví měla za následek nutnost přesunů po celý rok. Tento způsob života výrazně ulehčovalo využívání koně. Skythové byli první lidé, kteří ovládali vedení boje na koních. Toto umění jim vysloužilo pověst vynikajících válečníků. Hérodotos se zmiňuje o jejich krutém zvyku skalpování hlav nepřátel a využívání jejich lebek místo číší na víno. K boji využívali skládaný šlachový luk a krátký meč zvaný *akinakés*. Nevynikali však pouze válečnictvím, ale také výraznými aspekty své kultury. Tradičním oděvem byly kalhoty a dlouhý kabátec s prázdnými rukávy. Dosahovali vysoké úrovně zpracovávání vzácných kovů,

⁶ Jedna z nejrozvinutějších kultur byla tzv. BMAC (baktrijsko-margiánský archeologický komplex) v mervské oáze na severu Afghánistánu. Její zánik je rovněž spojován s příchodem indoíránských kmenů, které se v oblasti nakonec prosadily.

⁷ *Rgvéd* je nejstarší ze čtyř částí védských textů, které tvoří základ védského náboženství (náboženství indoárjů). Je napsán ve védském sanskrtu a pochází z poloviny 2. tisíciletí př. n. l.

⁸ *Avesta* je soubor posvátných textů zarathuštrismu v jazyce zvaném avestánština. Vznikly na území Afghánistánu a východního Íránu kolem 1. tisíciletí př. n. l. Nejstarší částí jsou gháty, které napsal samotný Zarathuštra.

⁹ Baktrie je předpokládáné místo rodiště proroka Zarathuštry/Zoroastera.

především zlata. Výrobky tvořené v tzv. zvěrném stylu se staly významným obchodním artiklem.

Hérodotovy zápisky také naznačují značnou symbiózu, která v průběhu tzv. skythské revoluce¹⁰ vznikla mezi Skythy a původními obyvateli. Zásadně však ovlivnili zdejší kulturu a zvyky. V době perské a řecké nadvlády tvořili významnou vojenskou i politickou sílu.]

3.1.3 Perská a řecká nadvláda

V 6. století př. n. l. se afgánské území ocitlo pod perskou nadvládou. Achmájovci, tehdejší vládnoucí dynastie, však nezasahovali zásadně do způsobu života zdejších obyvatel. Perská říše bohatla z těžby zlata na území *Baktriš* (Baktrie), dřeva *jaká* v Gandháře a získávání slonoviny na území *Harauvatiš* (dnešní oblast řeky Arghandáb).

V roce 330 př. n. l. se do Afghánistánu dostal Alexandr Veliký po porážce perského krále Dareia III. O rok později Alexandr překonal pohoří Hindúkuš. Zatímco obsazení Baktrie bylo nenásilné a rychlé, v oblasti na sever od řeky Amudarji, která byla v tu dobu pod silným vlivem Skythů, vedl krutou válku. Součástí jeho politiky byla tzv. *helénizace*, která spočívala v násilném vnucování řecké kultury a osidlování dobytých území Řeky. Helénizace přinesla další kulturní obohacení afghánskému území.

Po smrti Alexandra v roce 323 př. n. l. se rozpoutal boj o moc mezi *diadochy*.¹¹ Jako vítěz z něj nakonec vyšel Seleukos¹², který založil Seleukovskou dynastii. Jeho vláda v oblasti byla však poznamenána nájezdy Skythů a vzpourou baktrijských Řeků, kteří ho nepřijali jako panovníka. Další hrozbou pro jeho udržení u moci byl sílící vliv Indie na západě říše. V roce 303 př. n. l. byl Seleukos nucen podepsat smlouvu s tehdejším vládcem Maurijské říše¹³, kterou mu postoupil oblasti Gandháry, Paropamisadey, Arachósie a Gedrósie výměnou za 500 válečných slonů. [1] Touto smlouvou došlo k dalšímu mísení kultur, tentokrát íránské, řecké a indické. Výsledkem bylo zvláštní gandhárské umění, v němž pozorujeme řecké a buddhistické prvky.

3.1.4 Kušáni

Kušáni vytvořili další mocnou dynastii, která v 1. století n. l. ovládla rozsáhlé území zahrnující Afgánistán, Baktrii a severní Indii. Jsou označováni jako příslušníci etnika Jüe-č' žijícího v oblasti západní Číny. Mnoho historiků je spojuje se Skythy, kteří se usadili v západočínské oblasti během skythské revoluce. Pohnutkou k jejich pohybu bylo pravděpodobně sjednocení Číny pod dynastií Čchin v roce 221 př. n. l. Jejich vláda je spojena s rozkvětem umění a šířením buddhismu. Úpadek Kušanů započal nástupem íránské dynastie Sásánovců. Ti vytvořili mocnou říši, která v době největšího rozmachu zahrnovala území od západního Afghánistánu

¹⁰ Skythská revoluce je označení pro proces rozšiřování Skythů po euroasijské stepi.

¹¹ Diadochové byli významní muži z Alexandrova nejbližšího okruhu (společníci, důstojníci, generálové), kteří po jeho smrti dostali na starost jednotlivé provincie Alexandrový říše.

¹² Celým jménem Seleukos I. Níkátor (řec. níkátor – vítěz).

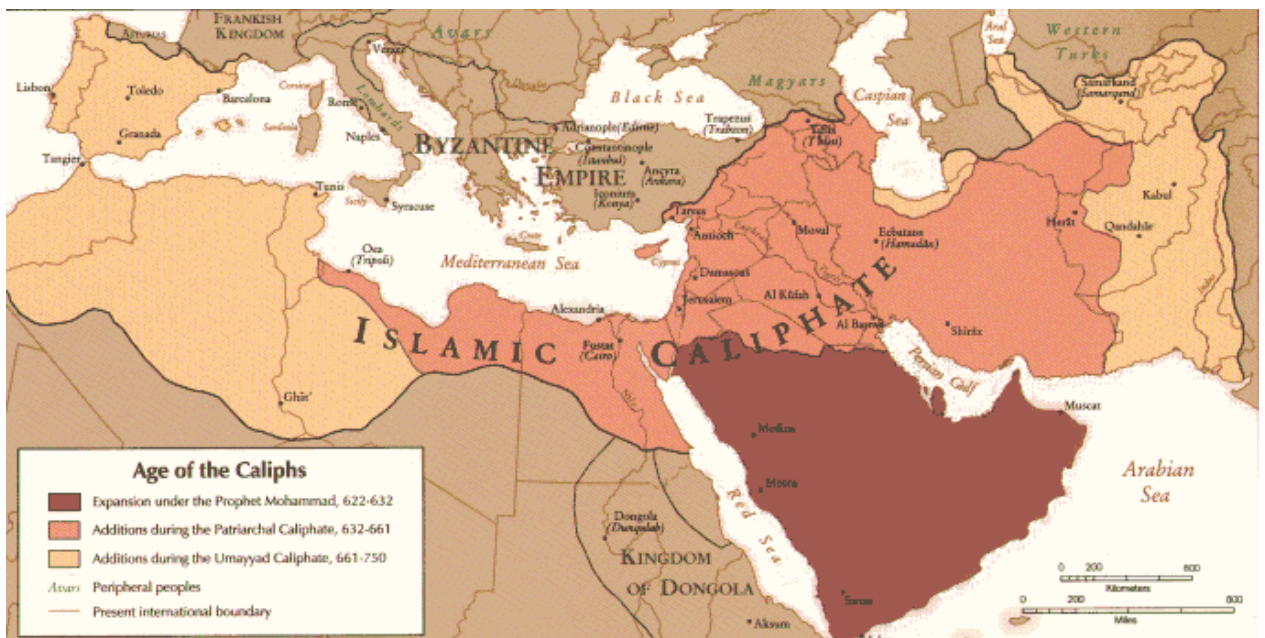
¹³ Maurijská (někdy též Maurjovská) říše byla mocný útvar dominující Indickému subkontinentu ve 3. století př. n. l.

po Středozemní moře, včetně východního břehu Arabského poloostrova a cípu Egypta. Definitivní konec Kušánské říše potom způsobila invaze Altajských kmenů ve 4. století n. l. Následovalo několik let válčení mezi hunskými kmeny.

3.2 Půchod islámu

3.2.1 Arabská expanze

Na území Afghánistánu se v první polovině 1. tisíciletí n. l. střetávala tři asijská náboženství, zarathuštrismus, hinduismus a buddhismus. V 7. století ovšem nastává období zvané „arabská expanze“, která zásadně zasáhla do vývoje nejen ve střední Asii, ale také jižní Evropě a severní Africe.

Obr. 3: Islámský chalífát (www.wikipedia.org)

V roce 642 n. l. byla u Nihávandu poražena sásánovská dynastie. Během období volených chalífů dobyli Arabové téměř celé území Sásánovské říše. Největší slávy však dosáhl Islámský chalífát za vlády dynastie Umajjovců. Rozkládal se od řeky Indus přes celý Arabský poloostrov a severní Afriku. Jeho severní hranice tvořil Kavkaz a španělské Pyreneje. Centrum bylo v syrském Damašku. Umajjovská vláda je spojena s rozkvětem architektury a islámské kultury. Panovníci této dynastie však rovněž prosluli silnou *arabizací* spojenou s násilným šířením sunnitského islámu, zavedení arabštiny jako oficiálního jazyka a kompletní reorganizací říše, ve které doposud přetrvávaly prvky perské a byzantské správy. Tento způsob vlády vyvolával především na východních hranicích velký odpor. Arabové museli čelit opakujícím se útokům Turků a Tibetanů. [2]

3.2.2 Islám pod íránským vlivem

Poddat se však nehodlali ani Íránci. Po úpadku říše Umajjovců se vlády chopily opět íránské dynastie. Zatímco islám již zůstal státním náboženstvím, prosadila íránská kultura a začala se rozvíjet perština *farsí*¹⁴. Tlak Turkitů z východu však neustával. V době Sámánovské říše byli turkitští otroci největším vývozním artiklem a panovníci byli závislí na turkických žoldnících.¹⁵

Rostoucí moc Turkitů dokazuje vznik Ghaznovské říše. Byla založena turkickým otrokem Sebükteginem. Za jeho vlády zůstala podřízena Sámánovcům. Jeho syn Mahmúd z Ghazny však rozšířil državy o Afghánistán, Pákistán a velkou část Íránu. Stal se jedním z nejmocnějších panovníků islámského světa a jako první vládl se sultánským titulem. Zanechal po sobě mnoho architektonický památek včetně obrovské knihovny v Ghazně. Zde bylo uchováno veledílo *Šáhnáme* („Kniha králů“), které se stalo symbolem slavné íránské minulosti. Jedná se o knihu zahrnující mýty a legendy Íránu předislámské doby. Byla napsána ve farsí a obsahuje asi 60 000 veršů. Za vlády Mahmúдова syna Masúda stanula říše před hrozbou Seldžuků útočícím ze severu. V rámci mírové smlouvy jim byla přenechána oblast západního Afghánistánu. Tímto krokem se území otevřelo jejich dalšímu pronikání, čímž se změnila etnická i lingvistická skladba obyvatel na náhorní plošině. Tyto změny jsou patrné dodnes. [1]

3.2.3 Mongolové

Celé 13. století bylo v Asii ovlivněno mongolskou expanzí. Započal ji Čingischán, když v roce 1215 vyplenil Peking. Potom se obrátil na bohatý západ. Území Afghánistánu si podmanil již v roce 1221. Příchod Mongolů byl spojen s hromadným vražděním obyvatel, ničením zavlažovacích systémů, úrody, a tím pádem výraznou hospodářskou krizí. Znamenal obrovský úpadek pro celou náhorní plošinu.

Již na konci 13. století však začali mongolští princové přejímat zdejší kulturu, jazyk a islám. Opětovné prosazování mongolské kultury přišlo až po rozpadu říše, kdy se území octlo v samostatném celku Čagatajský ulus. V 15. století se ze středoasijských stepí začali přesouvat k jihu Uzbekové prosazující sunnitský islám. Podmanili si některá íránská města včetně Herátu ležícího na západě Afghánistánu a v roce 1511 uzavřeli smlouvu se Safíjovci vytyčující hranice mezi jejich říšemi. [1]

3.3 Formování státu

3.3.1 Safíjovci

Na počátku 16. století se začala v Íránu rozmáhat Safíjovská dynastie. V roce 1510 Safíjovci dobyli Herát a zastavili tak postup Uzbeků na západ. Stali se první perskou šíitskou dynastií. Prosazování šíitismu způsobovalo neustálé bouření Paštunů žijících na dobytém afghánském

¹⁴ *Farsí* je dialektem perštiny, v Afghánistánu nazýván *dárijština*. V Afghánistánu se stal jedním ze dvou úředních jazyků (tím druhým je paštunština).

¹⁵ V Íránu byli nazýváni *ghulám*.

území. Za vlády Safíjovců se utvořila struktura duchovních, tzv. *ulamá*¹⁶, v jejímž čele stanul *šáh*.¹⁷ Díky stabilitě, kterou na území nastolili, došlo k rozkvětu obchodu mezi Asií a Evropou, převážně Anglií a Nizozemím. Hlavními vývozními artikly ze Safíjovské říše byly koberce, hedvábí, perly a koně. Dovážely se naopak bavlněné výrobky a kovy.

3.3.2 Mughalská říše

Na počátku 16. století se v Indii začal prosazovat turkický chán Bábur.¹⁸ Položil základy indické Mughalské říši. Stal se spojencem Safíjovců, výměnou za to musel přijmout šiitský islám, a stál na jejich straně také v bitvě u Mervu 1510, kde společně porazili Uzbeky. Hranice těchto dvou říší se střetávaly v Kandaháru. Největší slávy říše dosáhla za vlády jeho vnuka Akbara, kterému se podařilo zpacifikovat i bouřící se Paštuny.¹⁹ Za zmínku stojí také šestý císař mughalské říše Aurangzéb, jehož vláda byla naplněna válkami a vzpourami. Byl to náboženský fanatik, který se snažil zavést právo *šarija* i v hinduistické Indii. Nemuslimové byli perzekuováni a později na ně byla uvalena dokonce daň z hlavy. Vynakládal obrovské výdaje na armádu, kterou tvrdě potlačoval vzniklá povstání. Jeho vláda položila základy současných sporů mezi muslimy a hinduisty v Indii. [1]

3.3.3 Afghánské království

V 18. století byl ghaldžijovský odboj potlačen Nádiřem Šáhem, který v té době působil jako schopný velitel armády safíjovského krále Tahmáspy II. Moc a zkušenosti získával během mnoha úspěšných bitev. V roce 1736 svrhl safíjovského krále a prohlásil se šáhem. O dva roky později se vypravil na tažení proti Mughalské říši, které mu přineslo velký úspěch a bohatství. Jako sunnita však nikdy nebyl zcela přijat převážně šiitskými poddanými. V roce 1747 byl zavražděn vlastními jednotkami.

Nádiřovým následníkem se stal abdalíjský Paštun Ahmad Šáh Durrání, který působil jako velitel kontingentu abdalíjských Paštunů v Nádiřově vojsku. V roce 1747 byl ve věku dvaceti pěti let zvolen Abdalíji a Ghaldžíji jako jejich vůdce.²⁰ Ihned po svém zvolení se vypravil na tažení na Indický subkontinent a v roce 1749 se stal císařem Indie. Další dobovatelské snahy směřovaly na sever, kde si podrobil Turkmény, Uzbeky, Tádžiky i Hazáry. Přímé správě se vyhýbal a v čele dobytých územích ponechával místní vůdce. Jeho vláda je považována za jedno z nejstabilnějších období Afghánistánu. Získal si zásadní podporu paštunských náčelníků, kterými obsazoval různá úřední místa. Pochopil také, že afghánské kmeny nelze donutit k placení daní, o což se mnoho jeho předchůdců snažilo. Bohatství proto čerpal z indických

¹⁶ Arabské slovo *ulamá* („vědoucí“) je označení pro islámské učence se znalostí práva *šarija*. Dodnes působí jako učitelé, soudci a vůdci náboženského života. V době Safíjovců tvořili vládnoucí vrstvu.

¹⁷ *Šáh* je titul pro iránské vládce používající se za vlády Safíjovců. Šáhové stáli v čele učenců *ulamá*.

¹⁸ Bábur pocházel z rodu turkického panovníka Umara Šejcha ve Fregáně. Mezi jeho předky z matčiny strany patřil samotný Čingischán.

¹⁹ Prosazoval se především kmen Ghaldžijů z východního Afghánistánu, jehož vůdci bojovali proti Mughalské i Safíjovské nadvládě.

²⁰ Durrání získal titul *pádišáh*, *durre daurán* (král králů, prela perel). Titul pádišáha byl používán v persko-indické oblasti jako nejvyšší titul muslimského panovníka.

provincií. Především mezi Paštuny se proto těšil velké úctě a uznání. Jeho nástupci však nebyli tak schopní a říše se rozpadla zanedlouho po jeho smrti. [1]

3.3.4 Britsko-afghánské války

Na počátku 19. století se v regionu začali prosazovat indiští *sikhové*,²¹ kteří představovali opozici afghánskému vládci Dóstu Muhammadovi. Dostávalo se jim podpory Británie figurující jako hlavní kolonizační mocnost v oblasti Střední a Východní Asie. Zájem o Střední Asii však projevovali také Rusové. V roce 1837 oblehl perský král Herát za aktivní ruské podpory. Britové reagovali dosazením bývalého indického emíra Šudžáulmulka na afghánský trůn. Pro zajištění jeho trůnu s ním vyslali armádu.²² Afghánci ho přesto odmítli uznat. Následující konflikt se označuje jako první britsko-afghánská válka trvající v letech 1838-1842. Afghánci vedli partizánský boj v čele s Akbarem Chánem, jenž byl synem Dósta Muhammada. Ve válce museli Britové platit obrovské sumy za podporu místních kmenů. Tyto částky se však zanedlouho staly neúnosnými a jakmile Britové přestali platit, kmeny se proti nim rovněž začali bouřit. Britové byli po třech letech bojů donuceni ke stažení. Vlady se opět ujal Dóst Muhammad. S Brity podepsal několik mírových smluv a jeho vláda je spojena s relativní stabilitou.

V roce 1874 byl jmenován britským premiérem Benjamin Disraeli a ministrem zahraničím pro Indii lord Salisbury. Ti ukončili období britské pasivity u afghánských hranic. Navíc opět začala růst hrozba Ruska. V roce 1876 obsadili Britové Kvétu a udělali z ní vojenskou základnu. Téhož roku byla královna Viktorie jmenována císařovnou Indie. O dva roky později obsadili britské jednotky Kábul. Současný vládce Šér Alí uprchl. Jeho syn Jakúb Chán byl nucen podepsat tzv. Gandamackou smlouvu o „věčném míru a přátelství“. Jejím podepsáním se Afghánistán vzdal práva na vlastní zahraniční politiku a svolil k vytvoření stálé britské mise v Kábulu. Britové jejím prostřednictvím zaručili ochranu před vnějšími útoky a každoroční finanční pomoc zdejšímu emírovi. Tyto události, během kterých rovněž docházelo k častým nepokojům, jsou označovány jako druhá britsko-afghánská válka. Třetí britsko-afghánskou válkou jsou nazývány následující snahy Afghánistánu o vymanění ze závislosti na Británii. [10]

3.3.5 Modernizace

Se souhlasem Britů se ujala vlády dynastie Abdurrahmána Chána. Během tohoto období prošel Afghánistán řadou změn. Abdurrahmán zavedl v zemi přísný, ale fungující systém. Výrazně omezil moc náboženských vůdců. Islám byl podřízen a přizpůsoben potřebám státu, ovšem jeho význam ve společnosti vzrostl. Lidé byli sjednocováni džihádem mířeným proti Rusům a

²¹ *Sikhové* jsou následovníci náboženského a filozofického směru nazývaného *sikhismus*. Jeho vznik se datuje do konce 15. století do indického regionu Pundžáb. Tradice sikhismu mluví o zakladateli Guru Nanakovi a jeho devíti následovnících, jejichž duch dal vzniku posvátnému textu sikhismu *Guru Granth Sahib*. Základem této víry jsou tři požadavky zahrnující víru v Boha, tvrdou a poctivou práci a službu druhým. Sikhismus jmenuje také „Pět Zel“, mezi něž patří chtíč, hněv, chamtivost, ego a ulpívání na hmotných věcech. Typickými znaky sikhů jsou turban *dastár*, dlouhé vlasy a plnovous u mužů. (britannica.com)

²² Tzv. armáda Indu čítala 20 000 mužů, 40 000 členů doprovodu a 30 000 velbloudů.

Britům. Dalším způsobem upevňováním moci byl tzv. vnitřní imperialismus. S ním souvisela násilná potlačování povstání, Paštunská tažení proti menšinovým kmenům a řízené stěhování Paštunů na východ. Zahraniční vztahy byly omezeny na minimum a modernizace probíhající v okolních státech odmítána. Důležitou událostí bylo rovněž vytvoření Durandovy linie. Vymezila hranice mezi Afghánistánem a Pákistánem a rozdělila paštunské území, jehož východní část připadla Pákistánu. Následkem bylo několik pohraničních kmenových válek a vznik sporů, které se táhnou až do dnešní doby.

Rozsáhlé modernizace se zemi dostalo až za vlády Abdurrahmánova syna Habíbulláha. Zavedl mnoho reforem, započal výstavbu silnic a prosazoval aplikování západních technologií. Za jeho vlády byla zprovozněna první telefonní linka zprostředkující spojení mezi Kábulem a Džalálabádem a první vodní elektrárna. Významná byla rovněž podpora vzdělání.

Počátek 20. století je spojen s navazováním blízkých vztahů s Ruskem, a to převážně za účelem výhodného obchodu. V roce 1919 byly navázány oficiální vztahy s bolševickými vůdci v Moskvě. V roce 1921 po několika střetech mezi britskými vojsky a Afghánci byla podepsána další britsko-afghánská smlouva. Ta do jisté míry zbavovala Afghánistán závislosti na Británii.

Roku 1923 byla uvedena v platnost první ústava Afghánistánu nazývaná *Nizámnáme*, která měla Afghánistán přeměnit v moderní stát. Rušila nucenou práci, otroctví a mučení. Naopak zaručovala svobodu tisku, právo na bezplatné vzdělávání a rovnost všech občanů. Znamenala ovšem značné odtažení od islámu. Hlavně u Paštunů se setkala se značným odporem, neboť rušila jejich svrchovanost nad ostatními etniky a narušovala jejich postavení v rámci kmenů. Další vlna modernizace nastala za vlády krále Amanulláha, který byl nakonec roku 1929 donucen odstoupit. [1]

Mezi Paštuny získal v době označované jako třetí britsko-afgánská válka velkou popularitu Muhammad Nádír Šáh, kterého stejného roku jmenovalo paštunské kmenové vojsko králem. Jeho nástup na trůn předcházelo dobytí Kábulu a poprava tádžického vůdce Bačči Sakáa,²³ který se svými přívrženci vyhnal Amanulláha ze země a na krátkou dobu se chopil moci. V roce 1931 byla vydána nová ústava (*Usulnâme asási*). Měla základ v předchozí ústavě s rozdílem, že opět vyzdvihla důraz na dodržování náboženských zásad. Nádír Šáh tak dosáhl uspokojení modernistů i náboženských kruhů. Jeho vláda byla ovšem absolutistická. Roku 1933 byl zavražděn jeho bratr a následně i sám Nádír Šáh.²⁴ Ve vládě pokračovali jeho bratři a potomci až do roku 1963.

²³ Bačča Sakáo, vlastním jménem Habíbulláh Kalakání, vybudoval svou vojenskou kariéru na lupičství. Byl to dobrý a charismatický vůdce, ovšem nízkého a tádžického původu. Paštuni ho za vůdce nikdy neuznali.

²⁴ Tyto dvě vraždy jsou přisuzovány sporu mezi rodem Musáhíbů (kam patřil i Nádír Šáh) a Čarchíjů. Oba tyto rody byly spřízněny s historicky vládnoucími vrstvami a usilovaly o vládnoucí svrchovanost. Nakonec se prosadil rod Musáhíbů.

3.4 Období studené války

3.4.1 Prosazení SSSR

Po druhé světové válce, ve které Afghánistán vystupoval jako neutrální stát, prošel Indický subkontinent zásadními změnami. Významnou událostí byl rozpad Britské Indie na Indii a Pákistán v roce 1947. Británie se tímto definitivně stáhla z kontinentu a místo velmoci zaujaly Spojené státy a Sovětský svaz.²⁵ USA zpočátku neměly o Afghánistán velký zájem. Svůj vliv projevovaly spíše ve vedlejší Pákistánu, kam směřovala jejich rozsáhlá podpora. V roce 1954 uzavřely tyto země smlouvu o vzájemné ochraně, čímž se Pákistán přičlenil k protikomunistickému uskupení. Tím se vyostřil hraniční spor v oblasti Paštunistánu vyvolán vytvořením Durandovy linie. Sovětský svaz této situace využil a nabídl Afghánistánu podporu ve sporu o Paštunistán v podobě vojenského výcviku a zbraní. Tuto nabídku vděčně přijal tehdejší afghánský premiér Muhammad Daúd Chán. Viděl nutnost reformace země, k čemuž ovšem potřeboval silnou armádu, aby se zároveň udržel u moci. Postupná reformace vyvrcholila v roce 1963, kdy byla vydána nová moderní ústava, která učinila Afghánistán konstituční monarchií. Následně premiér Daúd Chán nečekaně rezignoval.

Mezitím se v Afghánistánu rozmáhala nespokojenost. Lidé byli nespokojeni především s hospodářskou, společenskou a politickou situací. Velkou roli sehrálo v tomto ohledu vzdělání. Mladí vzdělaní lidé odcházeli do měst za prací a pozorovali rostoucí propast mezi městy a venkovem. Popularitu mezi nimi získával extremismus, jenž často zaměňoval dřívější víru s věrností k jiným přesvědčením. Politickou pravici představoval fundamentalismus a islamismus, politickou levici marxismus a v menším množství maoismus. Mezi Paštuny měl velký vliv paštunský nacionalismus oživený spory o Paštunistán.

3.4.2 Vznik islámských hnutí

Dne 1. 1. 1965 proběhly v Afghánistánu první všeobecné volby, ve kterých zvítězila nová socialistická strana LDSA (Lidová demokratická strana Afghánistánu). Vytvořila dvě frakce, *Parčam* (Vlajka) a *Chalk* (Lid) pojmenované po afghánských novinách, které prosazovaly lehce odlišné zájmy. Z Afghánistánu se stal socialistický stát pod silným vlivem SSSR. Tato situace zapříčinila vznik mnoha islamistických hnutí,²⁶ která představovala opozici marxistickému systému. Jejich cílem byl stát spojen s církví a náboženské právo spojeno se světským. Prosazovala přísnou formu islámu, ovšem usilovala rovněž o jeho reformaci a oslabení náboženských vůdců. Společným znakem s levicovými stranami byla snaha o spravedlivé

²⁵ Na počátku druhé poloviny 19. století do Afghánistánu proudila rozsáhlá zahraniční pomoc ze strany Sovětského svazu, ale také Spojených států. Bylo vystavěno mnoho silnic, infrastruktury a projektů, např. letiště v Kandaháru, arghandábská přehrada nebo tunel Salang. Tyto práce probíhaly v rámci pětiletok, které byly v té době velice populární mezi rozvojovými státy.

²⁶ Islamistická, resp. panislamistická hnutí vznikala v té době v mnoha muslimských zemích. Příčinou jejich vzniku byl rostoucí vliv Západu a vnímání zkaženosti islámu cizími vlivy. Velký význam mělo založení Muslimského bratrstva v Egyptě v roce 1929. Toto hnutí ovlivnilo také Ghuláma Muhammada Niazíma, který založil jednu z nejdůležitějších islamistických skupin v Afghánistánu.

uspořádání společnosti. Na rozdíl od socialismu však skrz islámské právo. William Vogelsang ve své knize napsal: „To, co bylo pro socialisty revolucí, bylo pro islamisty džihádem.“ [1]

3.4.3 Demokratická republika Afghánistán

V roce 1973 proběhla tzv. velká saurská revoluce, během níž donutil Muhammad Daúd Chán krále Záhira k rezignaci a vyhlásil republiku. Sám se pak po deseti letech zaujal místo premiéra, ministra obrany a ministra zahraničních věcí. Islamistická hnutí považoval za své úhlavní nepřátele. Rok po opětovném vstoupení do funkce nechal uvěznit 200 islamistických předáků. Dvěma z nich, Gulbuddínu Hekmatjárovi a Rabbánímu se však podařilo uprchnout do Pákistánu, odkud v následujících letech zorganizovali mnoho povstání a získali velké vojenské zkušenosti. Tyto události měly dalekosáhlé následky v následujících konfliktech.

Daúd si rovněž zneprátelil stranu LDSA, když se ve snaze o odtrhnutí od SSSR snažil o utužení vztahů s arabskými státy. Završením jeho vlády byla nová ústava z roku 1977, která kromě udělení volebního práva nad 18 let, zaručení rovnosti mezi ženami a muži, sunnity a šíity a znárodnění všech velkých průmyslových podniků, bank a nerostných zdrojů, dávala veškerou moc do rukou prezidenta. O rok později zorganizovala LDSA socialistický puč, během něhož byl Daúd i se svou rodinou zabit.

3.4.4 Sovětská okupace

Vlády se chopila frakce *Chalk* v čele s Núrem Muhammadem Tarákím, která v zemi nastolila tvrdý komunismus po vzoru SSSR. Členové umírněnější frakce *Parčam* byli postupně z vlády vypuzeni.²⁷ Přes veškerou propagandu se však nepodařilo opozici vyhladit. Bouřili se převážně nepaštunské kmeny, které nebyly spokojeny s čistě paštunskou vládou. 3. srpna 1979 proběhla na vojenské základně v Kábulu vzpoura, která byla za těžkého bombardování potlačena. Následně podalo kábulské rádio pochybnou zprávu o Tarákího smrti, údajně na nemoc. Premiérem byl jmenován Hafízulláh Amín. Tyto události ještě zesílily odpor k režimu a angažovanost SSSR v zemi rostla, neboť zde chtěl svůj vliv udržet. Rozhodující událostí se stala islámská revoluce v Íránu 1979, při které Američané ztratili vliv v této zemi. Znepokojení USA nad vlivem SSSR v Afghánistánu vzrostlo, avšak sovětské obavy taktéž.

Dne 25. 12. 1979 začal rozsáhlý přesun vojáků a materiálu ze Sovětského svazu do Afghánistánu. Následujícího dne byl obsazen Kábul a premiér Amín byl zabit. Jako vysvětlení vpádu Sovětský svaz uvedl, že Amín byl agentem CIA. Prezidentem se stal Barak Karmal, který se do země vrátil společně se sovětskými vojsky. Stabilitu měla zajišťovat tajná policie CHAD (*Chedmáte ittiláte daulátí*) ovládající rozsáhlou síť informátorů a Národní gardu. Odpor obyvatel byl však obrovský. V roce 1980 proběhly v Kábulu demonstrace, které byly ovšem potlačeny a přítomnost sovětských vojsk byla následně navýšena. Zatímco ženy a děti opouštěly

²⁷ Barak Karmal byl od počátku vůdcem této frakce. V roce 1978 byl vyslán jako velvyslanec do Československa. Po pádu Tarákího režimu našel útočiště v Sovětském svazu.

zemi, muži se přidávali k oblastním odbojovým hnutím. Nejvíce obyvatel odešlo do Pákistánu, včetně sunnitských náboženských vůdců.²⁸ Šiité směřovali spíše do Íránu. [1]

Sovětský vpád do Afghánistánu vzbudil silný mezinárodní odpor. Spojené státy uvalily na SSSR obilné embargo a moskevská olympiáda 1960 byla bojkotována šedesáti zeměmi. Rychle se zformovala zahraniční síť poskytující pomoc afghánskému odboji. Kromě USA byly silně zapojeny téměř všechny arabské státy. Finance a zbraně byly zasilány do Pákistánu, odkud je sedm odbojových skupin²⁹ vybraných pákistánskou vládou zprostředkovávalo afghánskému odboji. Největší význam měly však zahraniční výcvikové tábory, ve kterých se k boji proti SSSR školili tzv. *mudžáhedíni*.³⁰ Tyto tábory byly financovány miliardami dolarů především Spojenými státy, Saúdskou Arábií, Spojeným královstvím, ale také Čínou. V tomto kontextu bych ráda zmínila roli nechvalně známého teroristy Usámy bin Ládina. Jako majetný majitel realitní společnosti posílal do Afghánistánu velké finanční obnosy. V roce 1984 založil s Abdulláhem Azzámem osvobozeneckou organizaci *Maktab al-Chidámat*, která rovněž rekrutovala mudžáhedíny a shromažďovala finance na válku proti Sovětům. Tomuto tématu se budu blíže věnovat v kapitole Terorismus.

Sovětský svaz vyslal do Afghánistánu přes 105 000 mužů. Přes používání nejmodernější techniky se Sovětskému svazu nedařilo zvrátit situaci. Převahu si snažil získat pácháním obrovských brutalit a masakrů na afghánském lidu. Vojskům se sice podařilo ovládnout města, ale paramilitantní odbojové skupiny ovládaly venkov a horská údolí. Na SSSR navíc rostl tlak na mezinárodní scéně. Významný krok učinily rovněž USA, když poskytly mudžáhedínům protiletadlové střely Blowpipe a Stinger. Nástupem Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka komunistické strany SSSR a jmenováním Muhammada Nadžíbulláha do funkce afghánského prezidenta se definitivně změnil postoj Kremlu k situaci v Afghánistánu. V roce 1987 započaly snahy o usmíření se sedmi odbojovými skupinami ze strany kábulské vlády a Sovětského svazu. V listopadu téhož roku vyhlásil Nadžíbulláh novou ústavu, která zaručovala systém s více stranami, stanovovala islám státním náboženstvím a změnila oficiální název země na Afghánskou republiku. Dne 14. 4. 1988 byly v Ženevě za účasti Afghánistánu, Pákistánu, Sovětského svazu a Spojených států podepsány tzv. Ženevské dohody. Bylo v nich stanoveno stažení Sovětů z Afghánistánu do devíti měsíců a obě strany se zavázaly, že po jejich odchodu ze země bude zastavena veškerá zahraniční pomoc a uprchlíkům bude umožněn bezpečný návrat do vlasti. [11]

²⁸ Jednalo se přibližně o 3 miliony Afghánců, kteří emigrovali do Pákistánu.

²⁹ Tyto skupiny byly zformovány náboženskými vůdci a profesory, kteří po socialistickém převratu uprchli do Pákistánu. Každá z nich vyznávala odlišné pojetí islámu. Kromě třech tradicionalistických uskupení tvořených převážně Paštuny zde figurovali fundamentalisté a islamisté. Za zmínku stojí také hazardský odboj nazývaný *Šúra* („rada“), jehož politika byla navíc silně protipaštunská.

³⁰ *Mudžáhedín*, resp. *Mudžáhid*, je arabské označení pro bojovníka v *džihádu*, tedy svaté válce. Boj proti SSSR byl Araby vnímán jako boj proti nevěrcům. Do výcvikových táborů přicházely tisíce muslimů z celého světa.

3.4.5 Dopady války

Poslední sovětská vojska opustila zemi 14. 2. 1989. Dle odhadů padlo během deseti let bojů přes 750 000 sovětských vojáků. Jejich neúspěch se přikládá nedostatku přesvědčení při boji v divoké a nehostinné zemi. Vůle k ovládnutí Afghánistánu přicházela pouze z nejvyšších vrstev, které byly odtrženy od kruté reality v terénu. Nenávist mezi těmito dvěma stranami byla obrovská. Odporné chování Sovětů a brutální porušování lidských práv vyvolalo odvetnou krutost i v afghánském lidu. Vojáci, kteří se vrátili zpět do SSSR, si z bojů přinesli silné traumatické zkušenosti. Válka v Afghánistánu pro Sovětský svaz skončila prohrou. Ani v případě Afghánistánu se ovšem nedá mluvit o výhře. Během následujících čtyřiceti let se země bez přestání zmítá v konfliktu, jehož kořeny sahají právě k sovětské okupaci. Válka s SSSR ještě více rozdělila národ, který si jen těžko hledal společnou národní identitu. Masivní odliv inteligence a vážné poničení infrastruktury zpomalilo vývoj země o desítky let.

Téměř ihned po stažení sovětských vojsk začaly v Afghánistánu boje o moc mezi kábulskou vládou a odbojovými skupinami. V rozporu s Ženevskými dohodami byla vláda stále podporována Sovětským svazem a odbojové skupiny Pákistánem a USA. V tomto období sehrál důležitou roli Ahmad Šáh Masúd. Slávu si získal již během sovětské okupace, kdy jako vynikající vojevůdce bránil Pandžšírské údolí proti Sovětské armádě. Jeho statečné činy mu vysloužily přezdívku „Lev z Pandžšíru“. Po stažení Sovětů se spojil s *warlordy*³¹ severních milic proti Nadžíbulláhově vládě a v dubnu 1992 obsadili Kábul. Za vlády prezidenta Rabbáního³² v letech 1992-1996 zastával funkci ministra obrany. Mluví se o tzv. vládě mudžahidů. I ta byla ovšem provázena značnou nestabilitou. Boje se přenesly mezi warlordy, kteří uzurpovali moc v různých částech země. Svou roli sehrálo také etnické složení vlády.³³

3.5 Invaze USA

3.5.1 Vzestup Tálibánu

Po sovětské invazi v roce 1979 začaly ve velkém množství vznikat soukromé náboženské školy³⁴ na afghánsko-pákistánských hranicích. Jejich popularita během války vzrostla hned z několika důvodů. Těmi hlavními byla nedostupnost vzdělání v zemi, odchod Afghánců, včetně profesorů a náboženských učenců, do Pákistánu, resp. k afghánsko-pákistánským hranicím, a rostoucí nespokojenost mezi sunnitskými muslimy. Školy byly navštěvovány převážně Paštuny, neboť se na nich vyučoval přísně tradiční sunnitský islám. Velký důraz byl

³¹ *Warlordi* zaujímali v Afghánistánu po stažení sovětských vojsk významnou pozici. Během kmenových válek ovládli regionální oblasti a nahradili vládní monopol. Sami potom profitovali z vybírání cel a obchodu s opiem na těchto územích.

³² Burhánuddín Rabbání byl tádžický profesor islámské filozofie. Po komunistickém převratu, jako většina afghánských učenců a profesorů, uprchl do Pákistánu, kde stanul v čele jedné ze sedmi odbojových skupin *Džamijate islámije Afghánistán* (Islámské společenství Afghánistánu).

³³ Vláda Rabbáního a Masúda, kteří byli oba etničtí Tádžikové, vzbuzovala odpor nejen mezi některými paštunskými klany, ale také mezi klany Uzbeků a Hazárů.

³⁴ Pro náboženskou školu tohoto typu je užíván termín *medresa*. Jedná se o instituci vyučující islámskou vědu na vyšší úrovni, jejímž vystudováním získává absolvent titul *imám*.

kladen na studium Koránu. Radikální myšlenky do jejich učení vneslo pákistánské hnutí *Džamijate ulamáje islámí* a saudský *wahhábismus*. Počátky formace samotného Tálibánu se přiřkládají právě těmto školám. Oficiální založení Tálibánu jako studentského hnutí (arab. *tálíb* „student“) se datuje do roku 1994, kdy se Tálibán zviditelnil ochranou konvoje pákistánské vlády směřujícího do Střední Asie. [1]

Tálibán se tak stal další politickou silou sjednocenou pod bývalým mudžahedínem Mullou³⁵ Omarem. Jeho cílem bylo ukončení bojů mezi warlordy, vykořenění korupce a nastolení islámského státu podřízenému právu šaría. Tálibán rychle rekrutoval nové členy z řad pašunských nacionalistů³⁶ a jeho popularita rostla s přetrvávajícím neklidem v zemi. Dostávalo se mu rovněž zahraniční podpory v podobě zbraní a financí převážně z kruhů bohatých Saudských Arabů.³⁷ Již během roku 1994 se mu podařilo získat několik strategických bodů. Dne 5. 11. 1994 obsadil Kandahár, následující rok Herát, čímž si podmanil jih země, a v roce 1996 se mu po několika útocích podařilo dobýt Kábul.

3.5.2 Vláda Tálibánu

Tálibán rychle ovládl téměř dvě třetiny země. Vládní síly s Masúdovými jednotkami se přesunuly na severovýchod země, kde se zformovaly do tzv. Severní aliance kontrolující Badachšán a Pandžšírské údolí. Dne 25. 5. 1997 vstoupily jednotky Tálibánu do města Mazáre Šaríf. Následně byl Tálibán uznán za vládu země Saudskou Arábií, Spojenými Arabskými Emiráty a Pákistánem. V Mazáre Šarífě se ovšem setkal se značným odporem Uzbeků a Hazárů. Kromě Severní aliance byly hlavními protivníky Tálibánu hazárské šiitské jednotky *Hizba vahdat* a ismaílenci zahrnující především Uzbeky. Tálibán zde utrpěl velké ztráty a během následujících let se právě na severu země sváděly ty nejkrutější boje mezi Masúdovými a tálibánskými jednotkami.

Na dobytých územích Tálibán ihned zavedl totalitní stát založený na striktním výkladu práva šaría a řízen principem *šúry*³⁸. Téměř všechny veřejné školy a univerzity byly ihned zavřeny. Byla vydána řada nařízení omezující kulturu, způsob oblékání, ale především práva žen. Běžnými tresty za porušení jakýchkoliv nastolených pravidel bylo bičování, kamenování, amputace končetin nebo poprava. V listopadu 1997 ministryně zahraničí USA Madeleine Albrightová jednoznačně odsoudila Tálibán za porušování lidských práv. Pobouření zahraničí způsoboval také enormní nárůst obchodu s opiem.³⁹ V roce 1999 byly na Afghánistán uvaleny

³⁵ *Mulla* (z arabského *maulá*) je oslovení pro váženou osobu světskou nebo duchovní, často pro šajchy súfiských řádů. (Robinson, Svět islámu, s. 224)

³⁶ Od roku 1994, kdy čítal přibližně 100 mužů, se do roku 1996 zvýšil na 30 000 mužů.

³⁷ Zajímavá je ovšem zmínka o tajné pomoci směřující Tálibánu, kterou v roce 1994 poskytla Pákistánu americká vláda.

³⁸ *Šúra* je arabské označení pro „konzultaci“ a odkazuje na slova Koránu, která navádějí muslimy, aby prostřednictvím debatování na uspořádaných shromážděních vynášeli rozhodnutí týkající se jejich obce (*umma*). V některých muslimských státech hraje toto uskupení doposud důležitou politickou roli. Tálibán v době své první vlády ustanovil hlavní šúru, která vydávala veškerá rozhodnutí. (Alim [online], Islamic Terms Dictionary, Shura)

³⁹ Afghánistán na konci 20. století představoval největšího producenta opia, pocházelo odtud 70% světové produkce. V roce 1999 dosáhla produkce opia rekordních 4 600 tun (UNODCCP, Afghanistan Opium Survey 2002).

sankce OSN. Následujícího roku byly sankce rozšířeny na zbrojní embargo a zmrazení veškeré aktivity Tálibánu v zahraničí. Tyto kroky způsobily v zemi vážnou humanitární krizi.

3.5.3 Válka proti terorismu

Dne 11. 9. 2001 byl spáchán teroristický útok na Světové obchodní centrum v New Yorku. Devatenáct teroristů (většina z nich byli Saudští Arabové) na rozkaz Usámy bin Ládina uneslo 4 letadla, z nichž dvě provedla útok na obchodní centrum, jedno naletělo do Pentagonu ve Washingtonu DC a jedno se zřítilo před provedením plánovaného útoku na Bílý dům. Zemřelo přibližně 3000 lidí. USA pod vedením tehdejšího prezidenta George W. Bushe reagovaly vyhlášením „války proti terorismu“ s hlavním cílem zničení teroristické organizace al-Káidy a jejího zakladatele a vůdce Usámy bin Ládina, který se podle informací CIA ukrýval v Afghánistánu.

Společně s dalšími státy a souhlasem OSN začaly Spojené státy vyvíjet diplomatický a politický tlak na Tálibán ve snaze o vydání bin Ládina, čehož nebylo dosaženo. Dne 18. 9. podepsal prezident Bush AMUF (Povolení k použití vojenské síly) proti spolupachatelům útokům z 11. září. Severní alianci byla poskytnuta rozsáhlá vojenská pomoc. Dne 7. 10. byla vyhlášena tzv. operace Trvalá svoboda a Američané se svými hlavními spojenci Brity začali bombardovat tálibánské jednotky. Již v listopadu se Severní alianci podařilo obsadit Mazáre Šaríf a rychle opět získala kontrolu nad severní částí země. Do konce měsíce vyklidil Tálibán všechna důležitá města a většina jeho vůdců, včetně bin Ládina a jeho spolupracovníků, přehla do Pákistánu.

V prosinci byl jmenován prozatímním prezidentem Hamíd Karzaj a v roce 2004 byl zvolen v řádných volbách. Následující rok proběhly také volby do parlamentu. Nově jmenovaná vláda byla ovšem těžce závislá na ISAF (Internacional Security Assistance Force). Byla to mezinárodní koalice čtyřiceti dvou zemí vedená NATO a čítající 5 000 vojáků,⁴⁰ kteří vstoupili do země s mandátem OSN v roce 2003. Jejím prvotním cílem byla pomoc vládě při udržování bezpečnosti a vyvinutí nové afghánské armády. V zemi dále operovalo 8000 zahraničních vojáků, především amerických, kteří zde působili v rámci operace Trvalá svoboda. USA se zavázaly k „rekonstrukci Afghánistánu“,⁴¹ která zahrnovala znovuotevření škol, zavádění zdravotních institucí, opravu poškozené infrastruktury pro lepší operování a zásobování vojáků a neziskových organizací poskytujících humanitární pomoc, ale také šíření vlivu nové vlády. Mezi lety 2001 a 2009 vyhradil americký Kongres na tuto rekonstrukci 38 miliard dolarů.

Činnost Tálibánu ovšem zdaleka neustala. V Pákistánu se jeho jednotky začaly přeskupovat. V roce 2005 se opět objevil na scéně, když začal pronikat na jihovýchod země. Patrná byla větší koordinace mezi bojovníky a využívání taktik inspirovaných válkou v Iráku. Tálibán začal také praktikovat sebevražedné útoky, během nichž umíraly desítky až stovky lidí. Následně byla

⁴⁰ Počet vojáků postupně vystoupal až na 65 000. (Council on Foreign Relations [online], The U.S. War in Afghanistan)

⁴¹ Toto označení použil prezident George W. Bush ve svém projevu na Virginském vojenském institutu. V roce 2005 navštívil afghánský prezident Karzaj Bílý dům. Při této návštěvě byla zaručena pokračující afghánsko-americká spolupráce v bezpečnostní, politické i ekonomické sféře a posílení vztahů mezi těmito zeměmi.

změněna také strategie NATO, která se zaměřila na ochranu občanů před sebevražednými útoky. Počet vojsk byl navýšen na 100 000. V roce 2009 boje dosáhly maxima.

Téhož roku nastoupil do funkce prezidenta USA Barack Obama, který se zavázal ukončit válku v Afghánistánu i Iráku. Podpora přítomnosti USA v Afghánistánu drasticky klesla mezi americkými i afghánskými občany. V roce 2010 bylo na summitu v Lisabonu dohodnuto mezi členy NATO, že afghánská armáda převezme veškerou odpovědnost za bezpečnost v zemi do roku 2014. Vojska USA se měla postupně stahovat ze země.⁴² Roku 2012 byla zahájena mírová jednání s Tálibánem v katarském hlavním městě Doha. V červnu 2013 převzala oficiálně vedení afghánská armáda. Následujícího roku byla podepsána mezi Afghánistánem a USA dohoda o bezpečnosti (SADCA), která umožňovala pobyt 9800 vojáků USA a 2000 vojáků NATO v Afghánistánu i po oficiálním ukončení mezinárodní mise 31. 12. 2014 za účelem výcviku afghánské armády a boje proti buňkám al-Káidy. [12]

3.5.4 Válka proti terorismu z pohledu Afghánců

V prvních letech přítomnosti zahraničních vojsk v zemi byla situace v Afghánistánu poměrně klidná. Většina Afghánců, včetně Paštunů, pochopila, že si musejí vybrat mezi západním světem a Tálibánem. Americká přesila se zdála patrná od počátku. Mnoho paštunských vůdců navíc s krutou vládou Tálibánu nesouhlasilo. Aby ochránili své vlastní zájmy, začali se proto obracet proti němu a podporovat tradiční vůdce, kterým byl mimo jiné i následující paštunský prezident Hamíd Karzaj.

Nová vláda s podporou západu ovšem neobsahovala pouze Paštuny, kteří byli zvyklí na tradiční převahu nad ostatními kmeny. Do významných pozic se dostaly také ostatní menšiny, převážně Tádžikové, velkou změnou byla také přítomnost žen. Aby si vláda zajistila stabilitu, rozhodla se k podpoře místních předáků, kteří měli ve svém kraji pevné postavení. Tato politika plnila počáteční účel, ovšem přispívala k značné korupci, klientelismu a napětí mezi národnostními menšinami. Mezi občany, převážně Paštuny, se začala šířit nespokojenost.

Když se po roce 2005 posílený Tálibán začal prosazovat na jihovýchodě země, nespokojenost ještě vzrostla. Tuto oblast země se nikdy nepodařilo zcela dostat pod vládní kontrolu. Byla nejnebezpečnější, nedostávalo se tam příliš humanitární pomoci, moc byla buďto v rukou Tálibánu, nebo zkorumpovaných úředníků, kteří profitovali z obchodu s opiem. V roce 2006 bylo v Afghánistánu vyprodukováno rekordních 92% světových zásob opia. [13] Obyvatelé jihovýchodu země neměli většinou jinou možnost, než jít pracovat na obrovská maková pole nebo do laboratoří, kde bylo opium zpracováváno na heroin.

Také náboženská situace v zemi nepřispěla k všeobecnému klidu. Během sovětské okupace nabyli na významu vesničtí mullové a náboženští vůdci hlásající fundamentalistický islám. Ztráceli vliv díky Američanům, kteří se snažili o modernizaci země a vytvoření demokratické

⁴² 1. 5. 2011 byl speciálními silami armády USA zabit Usáma bin Ládín ve svém úkrytu v pákistánském Abbotábádu. Jeho eliminace byla prvotním cílem USA ve válce proti terorismu. I tato událost přispěla k obecnému mínění o nutnosti jejího ukončení na území Afghánistánu.

společnosti. Problém fundamentalistického islámu se ale ve větší míře projevil v Pákistánu. Severozápadní pohraniční oblast⁴³ Pákistánu a Balúčistán byly v té době vedeny fundamentalistickými místními vládami, které odmítaly jakýkoliv zásah (včetně zásahu pákistánské vlády) do jejich tradiční pašunské společnosti. Také z těchto pohraničních oblastí se šířilo silné protizápadní myšlení.

Rozklíženost společnosti se projevila při prezidentských volbách v roce 2014. Po dvoumandátové vládě prezidenta Karzaje se do vedení postavil dosavadní ministr financí Ašraf Ghání a bývalý ministr zahraničí Abdulláh Abdulláh.⁴⁴ Druhé kolo voleb, při kterém Ghání těsně zvítězil, bylo Abdulláhem zpochybněno. Toto zpochybnění vyvolalo protesty tisíců lidí. Klid byl nastolen po usilovné diplomacii tehdejšího ministra zahraničí USA Johna Kerryho, který Abdulláha ustanovil jako „výkonného premiéra“ s rozšířenými pravomocemi. Tato dělba moci ovšem znamenala oslabení a disfunkci vlády, neboť Ghání a Abdulláh se přeli o různá privilegia, např. jmenování do bezpečnostních pozic. V této době se těšil Tálibán na venkově značným postupům. [12]

3.5.5 Ukončení mise v Afghánistánu

V roce 2017 byl americkým prezidentem jmenován Donald Trump. Jeho výroky komentující válku v Afghánistánu se v průběhu času měnily. Když nastoupil do funkce, prosazoval názor o nutnosti zajištění stability země a zabránění vzniku teroristického vakua. I přes rapidní nárůst civilních obětí, uvolnil bojová omezení a opět posílil americkou přítomnost v zemi. Nutno dodat, že Tálibán v té době již opět kontroloval třetinu země a stále častěji se objevovaly útoky teroristických skupin navázaných na Islámský stát. Boje nabyly nových rozměrů a bombardování bylo téměř na denním pořádku. Tálibán se soustředil na města a strategické cíle, zatímco USA bombardovaly opiové laboratoře, prostřednictvím jichž byl Tálibán financován a jeskynní komplexy, v nichž se nacházely základny teroristických skupin.

Koncem roku 2018 byla obnovena mírová jednání v katarské Doze a během následujícího roku bylo vynaloženo velké diplomatické úsilí. V září téhož roku Trump náhle přerušil mírový proces, vyjednaváč USA Khalilzad tvrdil, že dohody mezi USA a Tálibánem bylo „v podstatě“ dosaženo. Podepsána byla v únoru roku 2020. Zahrnovala zaručení USA, že se ze země postupně stáhnou veškerá zahraniční vojska a zaručení Tálibánu, že se Afghánistán nestane útočištěm terorismu. Dohodnuto bylo také zprostředkování jednání Tálibánu s afghánskou vládou, které bylo zahájeno o sedm měsíců později opět v Doze, a propuštění 5000 tálibánských zajatců. Dohoda nevyžadovala okamžitý klid zbraní, který se stal prioritou afghánské vlády při následujících jednáních s Tálibánem. Nikdy ho však nebylo dosaženo. Jednání se vlekla bez

⁴³ Tato oblast byla nazývána FATA (Federálně spravovaná kmenová území) a mezi lety 1849 až 2018, kdy byla začleněna k provincii Chajbar Paštúchwá, si držela unikátní autonomní status v rámci Pákistánu. Vyznačovala se silným konzervatismem a soustředilo se zde mnoho extremistů.

⁴⁴ Abdulláh byl blízkým přítelem Ahmada Šáha Masúda a po svrnutí tálibánské vlády se stal ministrem zahraničí (2001-2005). Po volbách v roce 2009, při kterých se ucházel o post prezidenta, založil Abdulláh demokratické hnutí Národní koalice Afghánistánu, které získalo několik míst v parlamentu již při první účasti ve volbách. Tvořilo hlavní opozici vládě prezidenta Karzaje. Hlavním cílem byl boj proti vzrůstající korupci.

velkých výsledků a obě strany se shodly pouze na vyžadování odchodu zahraničních vojsk a nastolení míru.

V dubnu 2021 nový americký prezident Joe Biden oznámil, že se americká vojska nestihnou stáhnout do 1. 5. 2021, jak bylo ujednáno, a prodloužil lhůtu do 11. 9. 2021. Následně začaly události v Afghánistánu nabírat rychlého obratu. S odchodem amerických vojáků se začala ukazovat nesamostatnost afghánské armády, která nebyla schopná zabránit rychlému postupu Tálibánu. Během několika měsíců získaly tálibánské jednotky bez většího odporu kontrolu nad důležitými afghánskými městy a dne 15. 8. 2021 vstoupily do hlavního města Kábulu. V převzetí moci nebyl Tálibánu kladen téměř žádný odpor. Dosavadní vláda opustila vládní palác a Tálibán vyhlásil Islámský Emirát Afghánistán.

Následovala největší letecká evakuační operace v historii.⁴⁵ Tisíce Afghánců snažících se uprchnout ze země proudily na Mezinárodní letiště Hamída Karzaje v Kábulu, protože se obávaly režimu, který Tálibán nastolí. USA slíbily evakuaci všem Afgháncům, kteří s nimi spolupracovali a podíleli se na boji proti Tálibánu, a čelili tudíž možnému nebezpečí. Bylo vysláno 6000 vojáků na pomoc s evakuací. Zapojilo se také mnoho dalších zemí. Celkem bylo evakuováno přes 120 000 Afghánců, přičemž 76 000 bylo převezeno do USA a z nich se přes 36 000 dostalo do letadel, aniž by spadali do jakékoliv kategorie ohrožených. [14] Přesto je tato evakuace, včetně celkové organizace odchodu amerických vojsk, hodnocena často kriticky. Přípravy na ni byly podceněny, neboť se nepočítalo s tak rychlým převzetím moci Tálibánu. Probíhala velice zmateně. Provázena byla navíc několika útoky teroristické organizace IS-Chorásán, jejíž členové byli propuštěni z vězení společně s Talibánci po převzetí moci Tálibánu. USA oznámily ukončení evakuace dne 30. 8. 2021.⁴⁶

3.5.6 Důsledky války

Válka v Afghánistánu si často nese přívlastek „nejdelší válka USA“. Nemůže být pochyb, že zanechala hlubokou rýhu jak na fungování Afghánistánu, tak Spojených států.

Válka stála Spojené státy celkem 2,26 bilionů dolarů, 2 312 životů [15] a dlouhých dvacet let snahy o přetvoření země, jejíž kultura a charakter jsou pro většinu světa neznámé. Americké angažmá nesporně přispělo k modernizaci Afghánistánu a zanesení výsad moderní společnosti, jako je demokracie a lidská práva. Význam má také výrazné oslabení teroristické organizace al-Káida, jejíž působení bylo hlavní příčinou války, i když boj s terorismem přetrvává dodnes. Přesto nebylo dosaženo mnoha cílů, které si USA ve vztahu k Afghánistánu vytyčily. Tím, že na dvacet let prakticky převzaly kontrolu nad touto vzdálenou zemí, zabránily Afghánistánu v samostatnosti, budování vlastní identity na mezinárodním poli a vytváření národní sounáležitosti mezi afghánským obyvatelstvem. Systém vedení, který v zemi zavedly, se navíc

⁴⁵ Dne 16. 8. bylo dosaženo dohody mezi USA a Tálibánem, že evakuace bude probíhat bez zábrany až do 31. 8. 2021. Tato dohoda byla více méně naplněna. Jediné překážky, která Tálibán kladl byly kontroly víz Afghánců snažících se dostat na letiště a objevilo se několik případů fyzické zábrany.

⁴⁶ Česká republika evakuaci ukončila o deset dnů později a přijala 170 Afghánců.

ukázal jako neudržitelný hned v prvních dnech jejich odchodu. Nyní je země ve správě stejných vůdců, kteří ji ovládali před dvaceti lety, a tamní situace je zoufalá.

Největší obětí války se tedy stal opět afghánský lid. Během války bylo zabito přes 47 000 [15] Afghánců a půl milionu bylo nuceno opustit domov. [16] Afghánci nyní čelí hluboké humanitární krizi způsobené převážně sankcemi, které byly uvaleny na nové vůdce země. Země je téměř vyloučena z mezinárodního dění. Špatná bezpečnostní situace způsobena přetrvávajícími teroristickými útoky a nejistá budoucnost i současná vláda odrazují státy od navázání bližších kontaktů, politických i ekonomických. Z Afghánistánu se stal opět islámský stát plně podřízený tálibánskému výkladu práva šaría. Ve vládě Tálibánu jsou patrná jistá uvolnění a změny, většina prvků je však stejná jako před dvaceti lety.

Optimisticky je vnímána bezpečnost obyvatel, která se po skončení války i přes přetrvávající občasně útoky teroristů, výrazně zlepšila. Nahradila ji ovšem chudoba a hladovění, kterému čelí polovina populace. [16]

4 DEMOGRAFIE

4.1 Obecný přehled

Demografie je dalším důležitým faktorem ovlivňující charakter Afghánistánu. Dle dostupných dat čítá země přes 38 milionů obyvatel. Z nich žije celých 69% na venkově, 26% ve městech a 5% stále provozuje kočovný nebo polokočovný způsob života. Zajímavý je trend vysoké porodnosti i přes nepříznivou bezpečnostní situaci v zemi, díky němuž dosahuje roční populační přírůstek 2,3%. 60% obyvatel spadá pod věkovou hranici 25 let. [4]

Novodobé konflikty způsobily masivní emigraci Afghánců především do sousedních zemí, kde jich nyní žije přes 2 miliony.⁴⁷ Celkově je vysídleno kolem 3,4 milionů Afghánců.

Jako náboženství naprosto dominuje islám, který vyznává 99,7% obyvatel, 87,7% z nich jsou sunnité a 10% šiité. [4] Stejně jako v jiných zemích, i zde panuje nepřátelství mezi těmito dvěma směry islámu a šiité čelí neustálému útlaku. Podobné postavení jako šiité mají i příslušníci zbylých náboženských menšin, kterými jsou křesťané, sikhové a hinduisté. Během válečné minulosti však většina z nich zemi opustila a nyní jejich počty dosahují několika stovek.

Afghánistán má dva oficiální jazyky. Jedním z nich je *dáři*, neboli dárijština. Tento jazyk se vyvinul na území Afghánistánu díky historickému vlivu Perské říše a nyní je považován za afghánský dialekt perštiny farsí, kterou se mluví v Íránu. Mluví s ní 77% obyvatel. Druhým oficiálním jazykem je *paštó*, neboli paštunština, původní jazyk Paštunů. Mluví s ní 48% obyvatel, přičemž téměř všichni z nich jsou Paštuni. [4] V současné době je prosazována Tálibánem na úkor ostatních jazyků. Lokálně je využívána také uzbečtina, turkmenština, balúčština, núričština, urdština, arabština, a další jazyky etnických menšin obývajících Afghánistán.

4.2 Etnické složení

Etnická pestrost je jedním z hlavních znaků země. V průběhu dějin se v Afghánistánu vystřídal mnoho etnických skupin ze západu, východu i jihu, ale nejvíce ze stepí ve Střední Asii. Většina současných afghánských etnik má původ právě ve stepích. V této době se v Afghánistánu vyskytuje celkem padesát pět etnik. Ústavou z roku 2004 je ovšem uznáno hlavních čtrnáct. Odlišnosti etnických skupin spočívají nejen v tradicích, ale také v jazyku, společenském uspořádání a způsobu života. Bohužel i to je jedna z příčin neustálého napětí v zemi. Níže je představeno šest etnických skupin, které považují za zásadní pro charakteristiku země.⁴⁸

⁴⁷ 1 282 901 v Pákistánu, 780 000 v Íránu, 8 028 v Tádžikistánu (data.unhcr.org)

⁴⁸ Zbývajícími osmi ústavou uznávanými etniky jsou Núristánci, Balúčové, Brahuiové, Pašajové, Kizilbašové, Arabové, Gujurové a Kyrgyzové. (London School of Economics)

4.2.1 Paštuni

Paštuni tvoří, jako největší etnická skupina, 42% populace. Všichni jsou muslimové a většina z nich vyznává sunnitský islám. Původně obývali oblast Kandaháru a Sulejmánské hory. Jejich expanze probíhala v 13. až 16. století, kdy začali vytlačovat národnostní skupiny na severu a východě dnešního Afghánistánu a dál na pákistánském území. Počátky jejich hegemonie se datují do 18. století. Od vlády abdalíjského Paštuna Ahmada Šáha Durráního pocházeli z jejich řad téměř všichni emírové a králové Afghánistánu, čímž se Paštuni stali tradičními vůdci země. Od počátku 19. století hovoříme o tzv. *paštunizaci*, v jejímž rámci docházelo k mnohdy násilnému procesu osidlování nepaštunských území a šíření paštunské kultury a jazyka. Tento proces byl podporován afghánskými vládci, kteří viděli v paštunském obyvatelstvu důležitou podporu.

Paštunská společnost se považuje za kmenovou. Jejich původ je odvozen od prapředka Kajse Abdurrašída Pathána.⁴⁹ Potomci jeho tří synů vytvořili čtyři větve Paštunů. V jižním a jihozápadním Afghánistánu a v pešávárském údolí se usídlili potomci nejstaršího Sarbána. Nazývají se Abdalíové, od 18. století Durráníjové. Potomci druhého syna Batána se usídlili ve středním Afghánistánu. Zahrnují Ghaldžije a mnoho dalších kmenů. Potomci třetího syna Gurgušta jsou rozprostřeni po celém Afghánistánu a největšími kmeny z této větve jsou Kákarové a Sáfíjové. Existuje ještě čtvrtá větev, která je tvořena potomky Karrana. Předpokládá se, že Karran byl nalezenec a Abdurrašíd ho adoptoval. Kmeny této větve se usídlily jižně od pešávárského údolí a patří mezi ně Vazírové, Afridíjové, Mangalové a další. Mezi těmito větvemi jsou značné rozdíly dané převážně místem usídlení. Durráníjové a Ghaldžíjové z plání žijí rozprostřeni na rozsáhlých plochách země a jejich kmeny, rody i klany jsou často promíchány mezi sebou. Paštuni z hornatého pohraničí žijí naopak odděleně v uzavřených vesnických společenstvích. [1]

Pozoruhodnou skupinou mezi Paštuny jsou kočovníci nazývaní *Kučí*. Vedou nomádský způsob života a během roku migrují mezi afghánskými regiony se stády ovcí a koz. V dnešních dnech ovšem musejí čelit nepříznivým podmínkám pro tuto obživu, které přináší nárůst populace a zavádění moderní ekonomiky.⁵⁰ Jejich politická role se projevila hlavně během vlády Tálíbanu, kdy bylo mnoho z nich rekrutováno k tomuto hnutí. (Ústavou z roku 2004 jim bylo dáno 10 míst v parlamentu a byla jim slíbena podpora ve vzdělání a větší možnost reprezentace.) [19]

William Vogelsang nazval sociální organizaci Paštunů jako typický příklad segmentového rodového uspořádání. Toto uspořádání spočívá v pevně daném postavení, které každý Paštun zastává nejen v rámci rodiny, ale i celého kmene. Právě k tomuto postavení vede jeho sociální zaměření. Muži mají rozhodující postavení nad ženami. Každý dospělý muž má právo zasedat na kmenovém shromáždění nazývaném *džigra*, které má exekutivní a legislativní funkci. Velký

⁴⁹ Někteří Paštuni tvrdí, že je potomkem židovského krále Sarula, nám známého pod jménem Saul.

⁵⁰ Velmi náročné je pro ně například splňovat podmínku, že zaplatí za každé zvíře, které přejde přes cizí pozemek.

vliv mají kmenoví vůdci. Ti mimo jiné dbají na udržování vztahů s okolními kmeny, což je pro Paštuny zásadní.

Nejdůležitější směrnicí paštunského života je ovšem kodex cti *Paštunwali*. Jeho vznik se datuje již do předislámských dob. V konečné verzi hraje však islám důležitou roli. Kodex je založen na dodržování islámských a kulturních hodnot v souladu s legálními a morálními zásadami. Klade velký důraz na čest (nang), osobní uznání (puth), pohostinnost (malmastija), azyl (nanavátaj), pomstu (badal) a loajalitu (wafa). Velmi striktně je dodržován hlavně mezi vesnickými kmeny. Jeho zásadami je však ovlivněno chování a rozhodování Paštunů ve všech částech země.

Nošení *burky* na veřejnosti Tálibán nakázal všem ženám. I před ustanovením tohoto rozkazu však byla *burka* běžně nošena hlavně mezi ženami na venkově. Také paštunští muži dávali vždy přednost tradičnímu oblékání. Mezi tradiční oděvy patří otevřené sandály, volné kalhoty, dlouhé košile, vesty, turban *lungi* nebo čitrálská čapka *pavkul*.

4.2.2 Tádžikové

Tádžikové jsou druhá největší etnická skupina Afghánistánu, tvoří 27% populace. Území Afghánistánu obývali již odpradávná a dnes žijí převážně ve velkých městech na severovýchodě země. Mají perský původ a mluví perštinou *darí*. Na rozdíl od většiny afghánských etnik nejsou organizováni v kmenech. Jejich společnost je popisována jako méně konzervativní. Díky urbanizaci je většina z nich vzdělaná a řadí se mezi afghánskou elitu. Přesto jim nikdy nebyla dána velká politická moc a jejich přítomnost ve vládě byla i za vlivu Američanů kritizována.

Dále je zde ovšem skupina horských Tádžiků, kteří žijí v izolovaných komunitách v severovýchodním cípu země. Mluví různými dialekty íránských jazyků a jsou to ismaílovci. Ismaílovská větev islámu je odvozena od šíitské a její odlišnost spočívá v uznávání Ismaíla a jeho potomků jako nástupce jeho otce Džafara, i když Ismaíl zemřel ještě před Džafarovou smrtí. [17]

4.2.3 Uzbekové

Uzbekové zastávají 9% afghánské populace. Jejich původ je turkitský a na území náhorní plošiny se začali usazovat až koncem 15. století. Jejich jméno je odvozeno od Uzbeka Chána, který byl vůdcem Zlaté hordy ve 14. století. Vyznávají sunnitský islám a mluví převážně uzbecky. Kulturně i jazykově jsou silně spjati s Uzbeky z vedlejšího Uzbekistánu. Jsou rovněž rozděleni do kmenů a klanů, ovšem tato struktura není tak zásadní jako v případě Paštunů. [17]

4.2.4 Hazárové

Přestože Hazárové čítají rovněž 9% populace Afghánistánu, čelí ze všech etnických skupin největšímu útlaku, převážně ze strany Paštunů, a to hlavně kvůli vyznání šíitského islámu a mongolskému původu. Již Abdurrahmán Chán v 19. století začal s politikou, která vedla k jejich perzekuci a diskriminaci. V době sovětské okupace vytvořili hnutí Hizbe vahdat, které

se v následujících letech transformovalo ve vlivnou politickou stranu. Následně se stali cílem perzekuce Tálíbanu, proti kterému vedli boje pod Severní aliancí. Politické pravomoci pro ně byly vždy omezeny. Jejich postavení se zlepšilo až za vlády podporované USA. Nová tálíbánská vláda ihned po chopení moci oznámila, že nebude praktikovat bývalé perzekuční postupy proti žádným menšinám. Od té doby se však Hazárové několikrát stali cílem útoku teroristické organizace IS-Chorásán. Zůstávají stále na dně ekonomické i sociální hierarchie.

Mluví dialektem perštiny *dáří*, který se nazývá *hazáradží* a obsahuje mnoho mongolských slov. Jejich název je pravděpodobně odvozen od perského slova *hazár*, což znamená „tisíc“, a má návaznost na mongolský vojenský kontingent, který čítal tisíc vojáků. Dříve obývali rozsáhlá území na jihu a východě země. Po expanzi Paštunů, a hlavně za vlády Abdurrahmána Chána byli však nuceni stáhnout se do hor. Nyní obývají území ve středu Afghánistánu nazývané Hazaradžát. Tato hornatá oblast je velmi chudá. V minulosti mnoho Hazárů uprchlo do sousedních zemí, odkud ekonomicky podporovali zbytek svých rodin. Jejich kmenové uspořádání rovněž není tak zásadní jako u Paštunů. [17]

4.2.5 Turkmeni

Turkmeni se řadí, stejně jako Uzbekové, mezi turkitské národnostní skupiny. Vyznávají sunnitský islám a čítají přibližně 3% afghánské populace. Jejich předkové obývali oblast kolem Kaspického moře. Na náhorní plošinu začali odcházet v 16. století. Další přesun na východ proběhl před Říjnovou revolucí v Rusku. Obývají severní pohraničí Afghánistánu. Jsou proslulí tkaním koberců a zpracováváním kůže karakulských ovcí typických pro tuto oblast.

4.2.6 Ajmakové

Ajmakové jsou v Afghánistánu zastoupeni čtyřmi polokočovnými kmeny (ajmackými Hazáry, Džamšídy, Fírúzkúhy, Tajmany) a dalšími menšími skupinami. Toto uskupení nazývají *čahaj ajmak* („čtveřice Ajmaků“). Jsou to sunnité mongolského původu a mluví persky. Veškerá jejich obživa spočívá v obchodu s vesnicemi, kterými procházejí. Nabízejí ovčí a kozí kůže, utkané koberce a mléčné produkty z vlastních stád ovcí a koz výměnou za zeleninu, ovoce a obilniny vypěstované ve vesnicích. [1]

4.3 Vliv společnosti na vedení země

Afghánská společnost se zásadně liší od té západní, ve které žijí evropští a američtí občané. Napomáhá tomu nejen tradiční organizace etnik do kmenů a klanů, ale také nízká míra urbanizace a velký vliv náboženství. Dvě třetiny obyvatel žijí na venkově, kde se živí tvrdou prací spojenou se zemědělstvím či pastevectvím. Jejich život v nehostinných podmínkách je závislý na kmeni, ve kterém má každý svou roli. Kmen je téměř samostatnou správní jednotkou s vlastními vůdci, sněmy a pravidly. Hlavně Paštunové mají kmeny velice tradicionalistické a dodržují stovky let staré zvyky a zákony. Kmenová identita a sounáležitost k jednotlivým etnickým skupinám mají však silné kořeny i u městského obyvatelstva. Často jsou chápány jako důležitější a přednější než národní identita, která se za stovky let vměšování cizích mocností do afghánské společnosti nemohla vytvořit. Ani dlouhá historie kmenových válek, bojů o moc a

občanských nepokojů neposkytla žádný základ pro vznik stabilního státu. Moderní dějiny jsou navíc silně poznamenány náboženským radikalismem, který v nestabilní a nespokojené společnosti zapustil silné kořeny. [17]

5 TERORISMUS

5.1 Vznik teroristických skupin ve Střední Asii

Afgánistán je často označován jako „kolébka terorismu“. Toto označení vychází především z faktu, že na afghánském území působí přes dvacet radikálních uskupení, která byla zařazena na seznam teroristických skupin. I když je jejich působení oproti minulému desetiletí již značně omezeno, stále představují hrozbu pro bezpečnost převážně v sousedních státech. Již první vláda Tálibánu, který je sám označen za teroristickou skupinu, jim umožnila pobyt a operace na afghánském území. S mnohými Tálibán dokonce úzce spolupracoval. Když se v srpnu roku 2021 opět chopil moci, teroristické skupiny po celém světě oslavovaly jeho vítězství nad USA. Nedávné události vzbudily obavy u vlád sousedních i západních států týkající se především opětovného zvýšení sebevražedných útoků organizovaných právě z Afghánistánu.

Počátky radikalizace pramení v sovětsko-afghánské válce. V této době se začalo formovat nebezpečné podhoubí pro vznik extremistických a radikálních hnutí. Do země proudily tisíce muslimů z celého světa, kteří boj proti SSSR vnímali jako džihád. Veškerá jejich nenávisť byla namířena proti Sovětům, kteří potlačovali islám v celé Střední Asii, a byla podporována státy po celém světě. Dostávalo se jim zbraní a výcviku podporovaného americkou rozvědkou CIA. Prošli krutými boji, během kterých získal zkušenosti a oblíbenost v oblastech jejich působnosti. Po odchodu Sovětů se však situace zásadně změnila. Země zůstala rozdělena do oblastí kontrolovaných úspěšnými generály a kmeny, mezi kterými vypukly boje o moc. Navíc se propadla do hluboké ekonomické i sociální krize. Tyto faktory působily rostoucí nespokojenost obyvatel, jejímž východiskem se stal islám. Náboženství hrálo v Afghánistánu vždy důležitou roli. Po skončení války však začaly získávat na popularitě jeho radikálnější směry jako například *wahhábismus*⁵¹. Tyto směry se šířily hlavně v medresách na afghánsko-pákistánských hranicích, kde má původ Tálibán.

Afgánistán však nebyl jedinou zemí zažívající tento trend. Po celé Střední Asii začala vznikat radikální hnutí usilující o prosazení vlastních zájmů pod heslem džihádu, který během sovětsko-afghánské války zapůsobil jako jednotící prvek islamistů. Společným znakem těchto extremistických islamistických skupin se stal názor, že politická i sociální autorita by měla být založena na Koránu. Příkladem je Islámské hnutí Uzbekistánu, jehož prvotním cílem bylo svržení uzbeckého prezidenta Islama Karimova a vytvoření Islámského státu podřízenému právu šaría. V roce 2002 se od něj oddělila Unie islámského džihádu, která se, na rozdíl od výše jmenované skupiny, chtěla připojit k celosvětové síti džihádu a nesoustředit tlak pouze na Uzbekistán. Usídlila se v Severním Vaziristánu na pohraničním území Pákistánu. S cílem

⁵¹ *Wahhábismus* byl založen Muhammadem Abdulwahhábem v polovině 18. století jako kampaň za duchovní obnovu Arábie. Abdulwahháb si získal mnoho přívrženců hlavně v oblasti Nadždu, kde prostřednictvím šíření svých reformních myšlenek dopomohl rodu Saúdů k moci. Wahhábismus tak zásadně přispěl ke vzniku saudskoarabského státu a dodnes v něm má mnoho přívrženců. Jako velice konzervativní až radikální směr sunnitského islámu byl v moderních dějinách často zneužit extremisty a teroristy.

vytvořit nezávislý stát Východní Turkestán se v západní Číně zformovalo extremistické ujgurské hnutí ETIM (Islámské hnutí Východního Turkestánu).

Jiná situace nastala v Pákistánu, kde nepokoje vřely od jeho oddělení od Indie v roce 1947. Na území Kašmíru vznikla v roce 2000 džihádistská militantní skupina *Jaish-e-Mohammed* (Armáda Mohamedova) ovlivněna deobandistickým hnutím z Indie. Militantní organizace *Laškare-e Tajiba* (Armáda oprávněných) se zformovala z mudžáhedínů během sovětsko-afghánské války. Obě tyto skupiny směřují svoje operace proti Indii. Po vpádu západních vojsk do Afghánistánu měl Tálibán v pákistánských radikálech silnou podporu. V roce 2007 se zformovali do militantní skupiny *Tehrik-e Tálibán* (TTP) známější pod jménem Pákistánský Tálibán, která dlouhodobě působí proti vládě Pákistánu. [1]

Hegemonem v oblasti Blízkého východu i Střední Asie však byla al-Káida. Jako datum jejího vzniku se udává rok 1988. Jejím předchůdcem byla organizace *Maktab al-Chidámat* (Sídlo pomocných jednotek), kterou založil saudskoarabský milionář Usáma bin Ládín a palestinský teolog Abdulláh Azzám. Jejím prostřednictvím bylo do sovětsko-afghánské války rekrutováno mnoho muslimů a získávala rovněž vysoké obnosy od Arabů z celého světa, kterými byly financovány výcvikové tábory a zbraně. Po Azzámově smrti převzal její vedení bin Ládín a začal formovat vlastní extremistickou militantní síť nazývanou Al-Káida (arab. „Základna“), která vyhlásila svatou válku západnímu světu. Po skončení sovětsko-afghánské války se rozšířila do jiných muslimských států, převážně v africkém Magrebu, kde založila své pobočky a masivně rozšířila svoji působnost. Spolupracovala s mnoha teroristickými organizacemi po celém světě, včetně výše zmíněných uskupení ve Střední Asii a je jí připisováno mnoho smrtelných útoků včetně útoků z 11. 9. 2001. Její sofistikovaná organizace a maximální utajení jí vyneslo velké úspěchy. S rozšířením internetu přesunula část svého vlivu i na sociální sítě, přes které rekrutovala nové členy z celého světa a na dálku organizovala sebevražedné útoky. Její boj nebyl namířen jen proti nevěrcům a nemuslimům, ale také proti nedostatečně radikálním islámským režimům a sektám. Na seznam teroristických organizací byla zařazena roku 2002. Během války proti terorismu utrpěla a ztratila velkou část svého vlivu. Dodnes však nebyla zcela vymýcena a převážně pro země Magrebu představuje stále velkou hrozbu.

5.2 Ideologie a charakteristika Tálibánu

Přestože afghánský Tálibán je na seznamu teroristických organizací, často je označován spíše za radikální hnutí. Místo na teroristickém seznamu mu vynesla dlouholetá spolupráce s Al-Káidou i jinými extremistickými islamistickými organizacemi v regionu a údajný podíl na přípravách útoků 11. 9. 2001, což ovšem Tálibán opakovaně odmítl. Přestože je jeho působnost spojena s množstvím krutostí a teroru, jeho hrozba nikdy nezasahovala mimo hranice Afghánistánu a jeho politické zaměření se týká pouze Afghánistánu.

Již jsem zmiňovala, že hnutí Tálibán má původ v medresách poblíž afghánsko-pákistánských hranic, které byly po odchodu Sovětů hojně navštěvovány Paštuny z Afghánistánu i Pákistánu. Výuka byla velmi tradicionalistická s důrazem na studium Koránu. Byla silně ovlivněna pákistánským hnutím *Džamijate ulamáje islámí*, které bylo založeno na přísném dodržování

omezení a předpisů vycházejících od sunnitské sekty *hanafitů*. Z tohoto hnutí pochází silné protišíitské cítění, které se projevilo v pozdějším vystupování Tálibánu.

Další významnou roli sehrál wahhábismus pocházející ze Saudské Arábie. Ta byla jedním z hlavních sponzorů mudžáhedínů. Mnoho bohatých sponzorů přicházelo do Afgánistánu během sovětsko-afghánské války. Zakládali tábory pro výcvik dobrovolníků, organizovali náboje a poskytovali finance. Jedním z nich byl také milionář Usáma bin Ládín, který společně s dalšími džihádisty založil organizaci *Maktab al-Chidámat* sloužící těmto účelům. Do Afgánistánu tak proniklo mnoho wahhábistických myšlenek, které byly rovněž silně puritánské.

V afgánských uprchlických táborech v Pákistánu se rozšířil další fundamentalistický směr, tzv. *deobandi*. Vznikl jako větev sunnitského islámu v 19. století na území Indie. Na rozdíl od radikálnějších směrů nelpí na doslovném výkladu islámu a jedná se spíše o reformní hnutí. Jako mnoho jiných islámských směrů byl však zneužit a rozšířila se jeho převrácená a radikální verze. [20]

Jelikož je Tálibán převážně paštunské hnutí, do jeho ideologie se promítly také tradiční paštunské zásady z kodexu *Paštunvali*.

Kombinace těchto fundamentalistických směrů a názorů dala Tálibánu ultrakonzervativní charakter, který se plně projevil v letech jeho vlády. Stěžejním právním kodexem se stalo právo šaría. Je ovšem nutno dodat, že se jedná o striktní a převrácený výklad šarii, který se v mnoha aspektech liší od běžného volnějšího výkladu. Přísnost a radikalita měly původně sloužit jako boj proti korupci a zločinu, který v době zformování Tálibánu v hnutí v roce 1994 bujel po celé zemi. Po prvních vojenských úspěších, které Tálibán na konci 90. let 20. století zaznamenal, se však tyto myšlenky proměnily v nástroje k udržení moci. Byla nastolena totalitní vláda omezující základní lidská práva. Za porušení přísných nařízení a zákonů kontrolovaných morální policií byly zavedeny nepřiměřené tresty v podobě bičování, amputací končetin a poprav. Nejvíce však trpěli Hazárové, kteří se stávali často cílem masakrů a útoků ze strany Tálibánu.

Současná tálibánská vláda se prezentuje jako umírněnější. Ve svých projevech a rozhovorech opakovaně zdůrazňovala, že bude dodržovat práva náboženských i etnických menšin, práva žen a svobodu projevu. Hnutí skutečně nenastolilo tak tvrdý režim jako v 90. letech. Kromě středních dívčích škol, které doposud zůstávají zavřené, je vzdělání dostupné i ženám. Byly uvaleny určité restrikce na média a svobodu projevu, avšak informační instituce nadále fungují. Viditelné jsou také pokroky v zahraniční politice. Mezinárodní kritika je zaměřena především na nedodržování práv žen, jichž se týká většina restrikcí zavedených tálibánskou vládou již na podzim 2021. Na veřejnosti smějí vystupovat pouze se zahaleným obličejem, byla jim odebrána možnost pracovat a jejich pohyb bez doprovodu (tzv. *mahram*) je omezen na 72 km od jejich bydliště. Jsou známy také případy o násilném vystěhovávání Hazárů a zatýkání novinářů kritizujících nový systém vlády.

5.3 Sít' Hakkání

Sít' Hakkání byla sunnitská islamistická militantní organizace založena Jalaluddínem Hakkáním⁵² v Severním Vazíristánu. Její členové náleželi převážně ke kmeni Zadran. Vznikla za sovětsko-afghánské války jako jedna z prvních povstaleckých skupin a hrála důležitou roli ke zprostředkovávání zbraní a zásob putujících přes Pákistán. V době války úzce spolupracovala s pákistánskou tajnou službou ISI (Inter-Services Intelligence) a americkou CIA (Central Intelligence Agency). Po válce se spojila s hnutím Tálibán, jehož ideologii sdílela a za jehož vlády byl Jalaluddín jmenován ministrem spravedlnosti. V době války proti terorismu se podílela na nejničivějších útocích proti ISAF a americkým vojskům. Stala se také hlavním zdrojem napětí mezi USA a Pákistánem, jelikož se jí i v té době dostávalo tajné podpory od pákistánské ISI. V roce 2012 byla Spojenými státy zařazena na seznam teroristických organizací. [18]

Při stahování amerických vojsk 2021 byla jejímu veliteli Siradžuddínovi Hakkánímu a jeho bratrovi Anasovi⁵³ zcela svěřena bezpečnostní situace v obsazených městech. Po opětovném uchopením vlády dal Tálibán několika členům sítě Hakkání výsadní ministerské pozice. V současné době fungují zcela synchronně. [21]

5.4 Hizbe islamíje Gulbuddín

Tato teroristická skupina je odnož legální politické strany *Hizbe islamíje Afghánistán* (Islámská strana Afghánistánu), kterou v roce 1976 založil dřívější premiér Gulbuddín Hekmatjar jako jednu z odbojových skupin proti socialistickému režimu. Za celou dobu války s SSSR obdržela největší zahraniční pomoc, ačkoliv byla již tehdy velice radikální a mařila i aktivity ostatních odbojových skupin. [2] Po skončení války se Gulbuddín rychle přeorientoval. Využil rostoucí nespokojenosti Paštunů a začal cílit na jejich nacionalistické myšlenky. S cílem svržení protizápadní vlády a vytvoření Islámského státu s dominancí Paštunů vytvořil paramilitantní extremistickou organizaci *Hizbe islamíje Gulbuddín (HIG)*. Centrem jejího působení se stala pákistánská oblast FATA a Chajbarská provincie. Přestože její stoupenci a Tálibové sdíleli velmi podobnou ideologii, mezi těmito dvěma skupinami panovala rivalita. V roce 2016 dokonce podepsala HIG mírovou smlouvu s afghánskou vládou. Po převzetí vlády Tálibánem 2021 se Gulbuddín opakovaně postavil proti jeho režimu. Působnost skupiny však byla ukončena. [18]

⁵² Jalaluddín Hakkání pocházel stejně jako většina členů Sítě Hakkání z paštunského kmene Zadran v provincii Paktia v Afghánistánu. Vystudoval náboženská studia a deobandistický *darul ulúm* (islámský seminář) v Pákistánu. Po socialistickém převratu v Afghánistánu 1978 se přidal k revolučnímu hnutí *Hizbe islamíje*. Během války s SSSR se stal úspěšným vůdcem mudžahedínů a zformoval povstaleckou skupinu, která od zahraničních sponzorů získávala desítky tisíc milionů dolarů. V té době také blízce spolupracoval s Usámou bin Ládínem, který vytvářel vlastní protisovětskou militantní organizaci. Zpráva o jeho smrti byla zveřejněna Tálibánem v roce 2018.

⁵³ Siradžuddín Hakkání a Anas Hakkání jsou synové Jalaludína Hakkáního a po jeho smrti se oba stali hlavními předáky sítě Hakkání. Siradžuddín se v roce 2015 stal zástupcem velitele Tálibánu (Hajbatuláha Akundzády) a byl jím až do roku 2021, kdy se byl jmenován ministrem bezpečnosti. Anas Hakkání je nyní ve funkci ministra vnitra a v době vyjednávání v Doze byl členem tálibánského vyjednávacího týmu. (iRozhlas)

5.5 Islámský stát – Chorásán

IS-Chorásán v současné době představuje největší hrozbu pro obyvatele Afghánistánu. Jeho aktivita v regionu opět zesílila s odchodem amerických vojsk. Jedním z hlavních důvodů je hromadné propuštění vězňů, které proběhlo hned poté, co Tálibán ovládl Kábul. Vězni totiž nečítali pouze Táliby, ale také příslušníky této teroristické organizace. Za tento rok provedla již několik útoků na afghánském území. Na rozdíl od jiných středoasijských extremistických skupin, tato představuje pro Tálibán velkého nepřítele.

Jedná se o odnož Islámského státu, který v roce 2015 rozšířil svoji působnost až na území provincie Chorásán. Zde se k ní přidalo mnoho bývalých členů TTP (Pákistánského Tálibánu), *Laškar-e Tajiba*, sítě Hakkání a Islámského hnutí Uzbekistánu. Byla řízena ze Sýrie a Iráku, kde byla hlavní působnost Islámského státu. Když však začal ztrácet tamní území, jeho zaměření se začalo přesouvat do Střední Asie, kde se prostřednictvím útoků opakovaně pokoušel o ovládnutí území Afghánistánu a Pákistánu a svržení jejich vlád. Jeho cílem je, stejně jako v Sýrii a Iráku, vytvoření islámského chalífátu řízeného právem šaría ve Střední Asii. V roce 2018 provedl několik útoků na afghánská volební centra a základny afghánských ozbrojených sil. Jeho zničení byla součástí amerických snah v Afghánistánu. [18]

6 ZÁVĚR

V úvodu jsem si za cíl vytyčila uvedení současné situace v Afghánistánu v širších souvislostech a objasnění jejích příčin. Tohoto cíle jsem dosáhla zdůrazněním hlavních rysů této země a zahrnutím několika pohledů na její problematiku.

V první kapitole jsem se zabývala přírodními podmínkami a členitostí Afghánistánu, které jsou podstatně ovlivněny pohořím Hindúkuš. Zjistila jsem, že průsmyky v tomto pohoří jsou pro obyvatele země zásadní, neboť mnohdy tvoří jediné spojení mezi jednotlivými městy a oblastmi. Zmínila jsem také drsné podnebí, které panuje na íránské náhorní plošině, kde se území Afghánistánu rozkládá.

V další kapitole jsem se ponořila hluboko do afghánské historie. Zjistila jsem, že jeho území mělo již od starověku velký význam, a to převážně v období, kdy jím vedla Hedvábná stezka z Číny do Evropy. Zajímavé bylo také zjištění, kolik různých národů zanechalo svůj odkaz v této zemi, a jak ovlivňovaly její vývoj a politiku. Období formování Afghánistánu plynule přešlo k nástupu světových mocností, které převzaly kontrolu nad zemí. Do této doby sahají počátky konfliktů přetrvávajících do současnosti.

Třetí kapitola úzce souvisela s historií. Popisovala jsem zde jednotlivá etnika a jejich roli jak v minulosti, tak v současnosti. Z této kapitoly jasně vyplývá hned několik příčin konfliktů a současné krize. Týkají se například náboženství, které je základním vodítkem života pro většinu etnik, konzervatismu, který je spojen s důrazem na udržování tradiční společnosti u většiny kmenů a původu, který je příčinou zásadních rozdílů mezi jednotlivými etnickými skupinami. Dále jsem se věnovala obecné charakteristice demografie Afghánistánu.

Poslední kapitolu jsem věnovala terorismu, který provází zemi od počátku 21. století. Trend islámského extremismu se však rozmohl již po sovětsko-afghánské válce, která otřásla celým islámským světem. Důležitý je také fakt, že hlavními příčinami působení tolika extremistických organizací právě na afghánském území je nestabilita země a vláda Tálibánu, který jim poskytoval a stále poskytuje útočiště a ochranu.

Došla jsem k závěru, že existují dva hlavní důvody současné krize. Jedním z nich je výrazné vměšování cizích států do vývoje Afghánistánu. Od počátku 19. století, kdy o území začala projevovat zájmy Velká Británie, byl Afghánistán až do roku 2021 téměř neustále pod vlivem významných světových hráčů v podobě SSSR, USA a Pákistánu. Tato skutečnost těžce postihla jeho vývoj. Zabránila také vytvoření národní identity, která pramení z možnosti obyvatel vést svůj stát, uplatnit v něm své tradice a využít bohatství, které jim země poskytuje. Výsledky politiky, kterou výše zmíněné státy vůči Afghánistánu uplatňovaly, je vysoká míra emigrace, rozloženost obyvatelstva, minimálně rozvinutá ekonomika a tvrdý režim opětovně nastolený Tálibánem v roce 2021. Druhým důvodem je potom samotný charakter Afghánistánu. Rozmanitost této země je nebývalá, a to nejen v oblasti geografie, ale také obyvatelstva a kultury. Dala by se považovat za bohatství, které Afghánistán získal v průběhu čtyř tisíc let dlouhé historie. V dnešní době se však jeví spíše jako překážka ke stabilitě a dosažení míru, který Afghánistán postrádá již přes čtyřicet let.

7 PŘÍLOHA: ROZHOVOR

Jako praktickou část ročníkové práce jsem zvolila rozhovor. Přes nově založenou společnost Spolek česko-afghánské solidarity, která zajišťuje začlenění a pomoc Afghánců do české společnosti, jsem zkontaktovala několik uprchlíků, kteří v České republice našli nový domov. Odpověděl mi pan Didarshah Said, který v této společnosti zastává místo administrátora. Byl ochotný přijet k nám domů a odpovědět na několik otázek týkajících se jeho rodné vlasti.

Pan Said žije v České republice již třicátým pátým rokem. Kromě dozoru stavebních projektů (momentálně se podílí na výstavbě dálnice u Loun) vykonává také funkci tlumočnicka perského a darijského jazyka v Ústí nad Labem. Afghánistán opustil v sedmnácti letech, kdy mu byla nabídnuta možnost vystudovat stavebnictví v ČSSR v Kadani. V době jeho dětství byl Afghánistán pod socialistickým režimem, který cesty do zahraničí za studiem a vyučením podporoval. V době jeho studia v tehdejší ČSSR se ovšem událo mnoho změn. V roce 1988 socialistický režim padl a v Afghánistánu započala občanská válka. Pan Said vysvětlil, že v ten okamžik se již neměl kam vrátit. Ihned po úspěšném složení maturity si zde našel práci a do Afghánistánu za rodinou se za uplynulých třicet pět let vrátil pouze třikrát. Sám od sebe sdělil, že změny, které se v době jeho nepřítomnosti v zemi udály, byly obrovské a měly zásadní dopad na afghánskou společnost.

Moje otázky se týkaly především afghánské společnosti a kultury. Pan Said potvrdil informace, které mám k těmto tématům uvedeny ve své ročníkové práci. Afghánská společnost je hluboce propojena s tradicemi, které mají prastarý původ a jsou ctěny jak ve městech, tak ve venkovských oblastech. Několikrát zdůraznil důležitost rodiny ve středoasijské kultuře. S nostalgii vzpomínal na dětství ve středoafghánské provincii Bamján, jež bývala kulturním centrem Hazárů, a přátelské vztahy s příbuznými, kteří se vzájemně podporovali v těžkých obdobích spojených se socialistickým režimem. Přiznal ovšem, že v současné době je zde patrný vliv zahraničí, především západní společnosti, která má právě na rodinné vztahy nepříznivý vliv.

Několikrát zopakoval slova: „Už to není, co to bývalo.“ Jejich vysvětlení pro mě bylo zajímavým zjištěním. V době jeho dětství prý nevnímал žádné tense mezi národnostními ani náboženskými menšinami. Naopak, popisoval dobré vztahy mezi lidmi a vyzdvihl sympatie jeho rodiny k hinduistům, které popsal jako „pracovité, přátelské a dobré lidi“. Nepřátelství a nenávisť prý vypěstoval konflikt, ve kterém se Afghánistán zmítal od počátku 21. století. Hinduisté se stali cílem několika útoků Tálibánu a postupně opustili zemi. Cílem útoků se stali i určité národnostní menšiny, především Hazárové. Také nenávisť mezi etniky začala sílit. Jako důvod pan Said uvedl, že tyto tense bylo nezbytné vytvořit, aby se zde mohly zahraniční mocnosti (například Pákistán, Írán, USA, Čína) prosadit.

K rozkladu společnosti prý samozřejmě přispělo také hnutí Tálibán. Jak jsem se zmiňovala již výše v textu, Tálibán je paštunské hnutí, které se začalo formovat na počátku devadesátých let 20. století. Toto období bylo poznamenáno boji mezi ozbrojenými frakcemi a vládou nepaštunských generálů. Paštunové se těšili nadřazenému postavení po několik staletí. Za tu

dobu se v nich prý vyvinul silný nacionalismus, který byl násilně potlačován za socialistické vlády, která zrovnoprávnila všechny náboženské i etnické menšiny. Již tehdy se začala projevovat paštunská nespokojenost s režimem. V době občanské války došlo k jejich radikalizaci, která vyústila ve vznik Tálibánu. Toto hnutí bývá spojováno především s útlakem obyvatelstva a později spoluprací s teroristickými skupinami ve snaze udržet se u moci. Pan Said mi však prozradil také méně známé aspirace Tálibánců. Spočívaly prý v jakémisi kulturním sjednocení země pod nadřazenými islámskými normami Tálibánu, tedy Paštunů. Následkem těchto snah bylo ničení starověkých památek, a to především hinduistických a budhistických chrámů a staveb. Jako příklad uvedl zničení tzv. Buddhů z Bamjánu. Tyto dvě sochy obřích Buddhů byly tesány do pískovcového masívu v bamjánském údolí v průběhu 2. – 5. století n. l. za vlády Kanišky, nejvýznamnějšího vládce kušánské říše. Jednalo se o typický příklad gandhárského umění. Po svém dokončení šlo o největší sochy na světě s rozměry 53 m Buddhy Salsala situovaného na západ a 37 m Buddhy Šamama na východní stěně. Pan Said zažil tyto sochy ještě v plné kráse. Vyprávěl, jak tajemně a majestátně na něj Buddhové působili, když kolem nich za úsvitu chodíval do školy. Cítil prý obrovskou lítost, když se v roce 2001, již za stálého pobytu v České republice, dozvěděl, že sochy byly vyhozeny do povětří na rozkaz tehdejšího tálibánského vůdce Muhammada Umara. Tento čin označil za barbarský.

Obr. 4: Bamjánské údolí 2022 ([www. theartnewspaper.com](http://www.theartnewspaper.com))

Gesichter Afghanistans
Afghanen. Buddha-Figur im Bamiyantal, 1933
© Yvonne v. Schwartz / Kunstbayer

Obr. 5: Bamjanské údolí 50. léta 19.stol. (architexturez.net)

Následně jsem se ho zeptala na jeho názor ohledně působení zahraničních vojsk v zemi v rámci války proti terorismu. Překvapila mě jeho kritika směřovaná především k Američanům. Válka proti terorismu podle něj byla záminkou, jak rozšířit vliv USA ve Střední Asii. Ztráty, které Afghánistánu Američané zapříčinili, se prý zdaleka nerovnájí pomoci, kterou měla zemi jejich přítomnost přinést.

Svou poslední otázkou jsem odbočila od tématu Afghánistánu a zeptala jsem se na původ jeho arabského příjmení. Slovo „said“ se do češtiny překládá jako „pán“ a v arabštině kromě toho souvisí s vyjádřením určitého významu a důležitosti. Odpověď však překvapivě souvisí s tématem afghánské společnosti. Saidové se prý označují za potomky proroka Muhammada, což jim vysloužilo vážené postavení ve společnosti. Přestože Saidové žili v hazárské oblasti, do úředních dokumentů neuváděli národnost hazárskou, nýbrž jim bylo povoleno označení Saidové. Dalo by se to považovat jako další důkaz výrazného významu náboženství v zemi.

7 ZDROJE

Knižní zdroje:

- [1] VOGELSANG, William. Dějiny Afghánistánu, první vydání. Praha: Grada, 2010. D (Grada). ISBN 978-80-247-3077-6.
- [2] ROBINSON, Francis. Svět islámu: kulturní atlas. Praha: Knižní klub, 1996. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-356-X
- [3] Hérodotos, Dějiny, Academia, 2004, ISBN 978-80-200-1192-3.

Internetové zdroje:

- Alim. Islamic Terms Dictionary [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.alim.org/history/islamic-terms-dictionary/>
- [4] The World factbook. Washington: Central Intelligence Agency. Afghanistan [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/summaries>
- [5] Petrov, Victor P., Dupree, Louis, Weinbaum, Marvin G., Allchin, Frank Raymond, Dupree, Nancy Hatch and Ali, Mohammad. "Afghanistan". Encyclopedia Britannica, 23 Aug. 2022, <https://www.britannica.com/place/Afghanistan>. Accessed 2 October 2022.
- [6] UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME – Afghanistan Opium Survey 2018. Cultivation and Production [online]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghanistan_opium_survey_2018.pdf
- [7] Maraini, Fosco , Allan, Nigel John Roger and Owen, Lewis. "Hindu Kush". Encyclopedia Britannica, 8 Sep. 2022, <https://www.britannica.com/place/Hindu-Kush>. Accessed 2 October 2022.
- [8] kpec.org.pk, About KPEC
- [9] Wakhjir Pass. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023 [cit. 2023-03-20].
- [10] J. A. Norris, L. W. Adamec, "ANGLO-AFGHAN WARS," Encyclopædia Iranica, II/1, pp. 37-41, available online at <http://www.iranicaonline.org/articles/anglo-afghan-wars>. Accessed 30 December 2012.
- [11] GEORGIEV, Jiří. Czech Journal of International Relations: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu [online]. 2002. Dostupné z: <file:///C:/Users/42072/Downloads/21-Article%20Text-31-1-10-20111004.pdf>

[12] COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS – The U.S. War in Afghanistan [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>

[13] UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Afghanistan Opium Survey 2006. Cultivation and Production [online]. Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/research/AFG05%20_full_web_2006.pdf

[14] DAWI, Akmal. VOA. The Massive, Costly Afghan Evacuation in Numbers, February 18, 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.voanews.com/a/the-massive-costly-afghan-evacuation-in-numbers/6449553.html>

[15] WATSON INSTITUTE – Costs of War: Human and Budgetary Costs to Date of the U. S. War in Afghanistan, 2001-2022. [online] 2022. Dostupné z: <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022>

[16] UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES – Afghanistan Refugee Crisis Explained [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.unrefugees.org/news/afghanistan-refugee-crisis-explained/>

[17] EVASON, Nina. (2019). Afghan Culture. The Cultural Atlas [online]. Dostupné z: <https://culturalatlas.sbs.com.au/afghan-culture>

[18] OFFICE OF THE DIRECTOR OF NATIONAL INTELLIGENCE – Counterterrorism Guide [online], 2022. Dostupné z: <https://www.dni.gov/nctc/groups.html>

[19] MINORITY RIGHTS GROUPS. World Director of Minorities and Indigenous Peoples. Afghanistan: Kuchis [online]. 2022. Dostupné z: <https://minorityrights.org/country/afghanistan/>

[20] Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Deoband school". Encyclopedia Britannica, 28 Feb. 2020, <https://www.britannica.com/topic/Deoband-school>. Accessed 20 March 2023.

[21] Hardliners get key posts in new Taliban government. In: *BBC* [online]. 7 September 2021 [cit. 2023-03-20].

Zdroje obrázků:

Obr. 1. Afghanistan Administrative. In: *Central Intelligence Agency* [online]. 2009 [cit. 2023-03-20].

Obr. 2. Afghanistan Physiography. In: *Central Intelligence Agency* [online]. 2009 [cit. 2023-03-20].

Obr. 3. Rozsah Arabského chalífátu v letech 622-750. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 2021 [cit. 2023-03-20].

Obr. 4. The Bamiyan Valley. In: *The Art Newspaper* [online]. 2022 [cit. 2023-03-20].

Obr. 5. The "Buddhas of Bamiyan", A.D. 591-644: 1950s. In: *Architexturez Imprints* [online]. 2013 [cit. 2023-03-20].